Тадқиқотлар институти

Миллий Тикланиш

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ҳафталик газетаси

1996 йил. 26 ноябр

47 (76)- сон

ЖАМИЯТ ҲАЁТИ УЧУН МУҲИМ МАСАЛАЛАРНИ МУҲОКАМА ҚИЛИШ КЎЗЛАНМОҚДА

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Кенгаши Олий Мажлиснинг еттинчи сессиясини шу йил 26 декабрда Тошкентда чақиришга қарор қилди.

Сессия кун тартибида Ўзбекистон Республикасини ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш ва 1997 йилги давлат бюджетининг кўрсаткичлари лойиҳаси, Адвокатура, Нотариат, Сиёсий партиялар тўғрисидаги қонунлар лойиҳалари (иккинчи ўқишда) муҳокама этилади. Сессияда, шунингдек, инсон ҳуқуқлари ва шахс эркинликлари билан боғлиқ тарзда жамиятда демократлаштиришни чуқурлаштиришга хизмат қиладиган ўта муҳим қонун лойиҳалари биринчи маротаба ўртага қўйилмоқда. Ахборот олиш кафолатлари ва эркинлиги тўғрисида, Журналистнинг касбига доир фаолиятини ҳимоя қилиш тўғрисида, Олий Мажлиснинг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (омбудсмен) тўғрисида, Давлат хизмати тўғрисида, Солиқ кодекси тўғрисида, Давлат уй-жой сиёсатининг асослари тўғрисида, Атмосфера ҳавосини муҳофаза қилиш тўғрисида сингари қонун лойиҳалари шулар жумласидандир.

Олий Мажлис қўмиталарида янги қонунларнинг лойиҳалари устида қизғин иш бормоқда.

ФИКРАТ ЗИЁСИ

Ўтган ҳафта пойтахтнинг «Турон» кутубхонасида давримизнинг атоқли шоири, жамоат намояндаси Эркин Воҳидов ижодига бағишланган адабий анжуман бўлиб ўтди. Анжуманга шоир шеъриятининг кўплаб ёш мухлислари жам бўлдилар. Ўткир Ҳошимов, Умарали Норматов, Наим Каримов, Озод Шарафуддинов, Иброҳим Ғафуров, республикага таниқли олимлар, санъаткорлар шоир ижодининг халқ тақдири, миллий ўзликни англаш, истиқболда тутган ўрни ҳамда аҳамияти ҳақида теран мулоҳазалари билан ўртоқлашдилар. Шоирнинг давр, инсон, Ватан, миллий ифтихор ҳақидаги ҳаяжонли сўзлари йиғилганларда унутилмас таассурот қолдирди.

НОЗИК ҚЎЗИЕВАНИНГ ҒАЙРАТИ

Нозик Қўзиевани балки танирсиз. Унинг жуда нозик психологик ҳикояларини ўқигандирсиз. Балки кўзингиз тушгандир. Нозик ҳикоялар ёзишни жуда ҳам севади. Шу билан бирга у Навоий вилоятида Болалар жамғармасини бошқаради.

Нозик Қўзиеванинг ташаббуси билан кўп фарзандли, кам таъминотли бир қанча оилалар мамлакат газета-журналларига обуна қилиндилар.

«Саодат» журналига 20 , «Миллий тикланиш» газетасига 10, «Муштум» журналига — 10 та хонадон обуна бўлди. Бирданига, кўрдингизми, қирқ хонадонга зиё кириб борадиган. Қирқ хонадонда ўртача ўн кишидан бўлса, у ёғини ҳисоблаб олаверинг.

Ўқувчиларимиз 400 кишига кўпайди ҳисоби.

Зиёли бўлса, киройи шундай бўлсин-да.

Иши дурустнинг бозори дуруст

Юртимизнинг бозорлари бугун гавжум. Қаерга борманг, ораста, шинам, шарқона жозибадор расталар кўзингизни қувонтиради. Шаҳарлар, туманларнинг бозорлари ҳақиқий миллий қиёфасини топиб, том маънода маданийлашмоқда.

Гулистон марказий деҳқон бозори ҳам кейинги икки-уч йил ичида бутунлай ўзгариб кетди. Бу ерда қийналмай, зўрикмай савдо-сотиқ қилиш учун барча шароитлар яратилди. Турли хил тартибсизликларга чек қўйилди. Энди сотувчи ҳам хурсанд, олувчи ҳам.

Бозорни турли хил сабзавот, қуруқ ва ҳўл мевалар билан таъминлаш мақсадида қўшни вилоятлар билан шартномалар тузилган. Зафарободдан сара майиз, туршаклар, тоғ писталари келтирилади. Самарқандлик миришкорлар ҳам бозор пештахталарига неча турли анвойи маҳсулотлари билан файз-барака киритмоқдалар.

Бозорда турмуш, аҳоли умргузарлиги учун зарур ҳамма нарслар бор ва нарх-наволар ҳам бунда инсоф-диёнат билан белгиланган. Нархлар ҳам доим кузатиб турилади.

Бозор маъмурияти шароитни яхшилаш учун ҳамма чораларни кўришга тайёр. Бу ерда 14 хилдаги хизмат турлари кишиларнинг оғирини енгил қилади.

Яқин вақт ичида сартарошхона, соатсозлик ва пойабзал таъмирлаш устахоналари ҳам иш бошлайди.

Ҳаёт эгнига ҳам, бўйига ҳам соат сайин ўсмоқда. Табиийки, бу ўсиш бозорга ҳам таъсир қилади. Гулистонда ҳам бозор кенгаймоқда. Шаҳар ҳокими А. Абдуллаевнинг ташаббуси билан замонавий услубдаги катта янги деҳқон бозори қурилиши тугатилиб, ишга тушиш арафасида турибди. Бозор миллий услубда қад ростлади. У ўз сарф-харажатларини ўзи қоплайди. Келган фойда ободончилик ва маданийлаштиришга сарфланади.

Ёпиқ усулдаги ушбу янги бозор ишга тушиши билан халққа жуда катта қулайлик яратилади. Бундан Тошкент-Янгиер катта йўлидан қатнайдиган йўловчилар ҳам тўла баҳраманд бўладилар.

Бизнинг ниятимиз битта, у ҳам бўлса одамларнинг мушкулини осон этиш. Бозорни ранг-баранг, керакли, аҳоли учун манзур ва зарур нарсалар билан тўлдириш.

Ўз навбатида узоқдан келиб дастурхонимизга кўрк қўшаётган деҳқонларга яратилган шарт-шароитлар, қулайликлар ҳақида ҳам бир оғиз эслатгим келади. Уларнинг яшашлари учун меҳмонхона, маиший хизмат кўрсатиш тармоқлари ишлаб турибди. Шунингдек, намозхонлар учун алоҳида хона ажратилган. Бозорда ҳафта-ўн кунлаб савдо қиладиган меҳмон деҳқонларимиз бизнинг доимий диққат-эътиборимиздадир.

Сероб, тўкин бозорларимиз бағри кенглигимиздан яна бир нишонадир.

Баҳром АҲМЕДОВ
Гулистон

Суратларда: Гулистон бозорида

Пойтахт жамоли

БУ ФУЛЛЕРЕН! БИЛИБ ҚЎЙИНГ!

Бундан ўн йилдан кўпроқ вақт илгари бир неча америка ва инглиз олимлари лазер нурини графит талинкага юборилса, нима бўлишини тажрибадан ўтказа бошладилар. Ўта нозик асбоблар илгари мисли кўрилмаган янги молекулани қайд этдилар. Бу молекулалар олтмишта атомдан тузилган эди. Олимлар фикрича, бу молекуланинг тузилиши турли шаклдаги қийқимлардан тикилган футбол тўпининг худди ўзгинаси. Меъмор Бакминстр Фуллер 1967 йилда Монреалда ўтган Халқаро кўрзазма учун яримта тўпни эслатадиган ажойиб-ғаройиб бино қурган эди. Молекула ўша бинони ёдга солиб, олимлар унга фуллерен деб ном бердилар.

Молекуланинг ҳикмати ва хосияти нима экан? — деб сўрарсиз.

Фуллерен улгероднинг бир қатор молекулаларининг мураккаб тарзда бирикувидан ҳосил бўлади. Углерод молекулалари ўзаро ҳалқасимон уланиб бора-бора янги бир молекула — фуллерен ҳосил қилади.

Фуллерендан эса шу пайтгача ҳатто тасаввур ҳам қилиб бўлмаган янги ёқилғи, мойлар, ўта қаттиқ материаллар, ўта нозик ўтказгичлар, катализаторлар ва яна бошқа жуда кўплаб янгидан янги моддалар олинади.

Мана шундай ажойиб-ғаройиб фуллеренни оламга келтирганликлари учун америкалик Роберт Керл, Ричард Смелли, инглиз олими Харолд Крото кимё соҳасида 1996 йил Нобел мукофотига сазовар бўлдилар.

Фуллерен молекулалари ва уларнинг ўта барқарор атомлари билан бирга инсоният янги моддалар дунёга келадиган замонга кирди.

МАЪНАВИЙ ЮКСАЛИШ ЙЎЛИДА

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг маориф, фан ва маданият масалалари билан шуғулланувчи муассасаси ярим асрдан буён кенг кўламда фаолият кўрсатиб келмоқда. 1993 йил 29 октябридан эса мустақил Ўзбекистон унинг тенг ҳуқуқли аъзосидир.

Ёдингизда бўлса, Президентимиз Ислом Каримов ЮНЕСКО ижроия кенгашининг 149-сессиясида сўзлаган нутқида ушбу нуфузли халқаро ташкилот билан ҳамкорлик алоҳида аҳамиятга эга эканини таъкидлаб, айниқса ёшлар сиёсати борасидаги мулоқотларга урғу бергандир. Зеро, ЮНЕСКОнинг 2000 йилгача бўлган асосий фаолият дастурида ёшлар масалаларига айрича эътибор қаратилган.

19 ноябр куни Республика ёшларининг «Камолот» жамғармасида ЮНЕСКОнинг Ўзбекистондаги бюроси билан ҳамкорликда «Ўзбекистоннинг маънавий юксалиши ва ёш авлод» мавзуида давра суҳбати бўлиб ўтди. Суҳбатни бошлаб берган Бюро раҳбари жаноб Майкл Барри Лейн ЮНЕСКОнинг Ўзбекистонда олиб бораётган фаолияти, келгуси режалари, хусусан, талаба ва ёшларга бўлган катта эътибор ҳақида сўзлади.

Шундан кейин давра иштирокчилари «Ёшлар, маънавият, ватанпарварлик» ҳамда «Ёшлар, таълим, демократия» мавзуларида ўзаро баҳс қилдилар. «Камолот» жамғармаси раиси Ҳотам Абдураимов, Олий Мажлис Парламентлараро алоқалар қўмитаси раиси Эркин Воҳидов, Ўзбекистон телевидениеси вакили Қуддус Аъзамов, «Олтин мерос» жамғармаси раиси Худойберди Тўхтабоев, Инсон ҳуқуқлари бўйича Миллий Марказ директори Акмал Саидов, Миллий тикланиш партияси масъул ходими, шарқшунос олим Азамат Зиёевларнинг чиқишлари айниқса қатнашувчиларда катта таассурот қолдирди.

Шунингдек, давра суҳбатида ЮНЕСКОнинг ёш лидерлар ҳамда «Қизлар, фан ва технология» грантлари совриндорлари бўлган юртдош талабаларимиз ҳам иштирок этдилар.

Давра суҳбати қатнашчилари вилоятларда ҳам ёшлар маънавияти бўйича гурунглар уюштиришга, шу билан бир қаторда жамғарма қошида доимий ишлайдиган ЮНЕСКО клуби ташкил этишга ҳам келишиб олдилар.

Учрашув якунида иштирокчилар келажак авлодлар ҳуқуқлари конвенцияси лойиҳасини муҳокама қилиб, тегишли қарор қабул қилдилар.

«МТ»: воқеалар, хабарлар

АССАМБЛЕЯ ЖАМҒАРМАСИ

Фуқаролик жамиятининг асосини жамоат ташкилотлари ташкил қилади. Ҳар қандай иқтисодий ривожланган демократик давлатда биз одатда ҳукумат зиммасига юклаб қўйишга ўрганган фаолиятни жамоат ташкилотлари, хусусан, жамғармалар олиб боракан.

Ўтган ҳафта Вазирлар Маҳкамасининг «Марказий Осиё халқлари маданияти Ассамблеяси халқаро жамоатчилик ҳаракатини ривожлантириш жамғармасини қўллаб-қувватлаш тўғрисида» Қарори қабул қилинди.

Марказий Осиё халқлари ўртасидаги қадимий дўстлик ва маънавий бирликни янада мустаҳкамлашга, маданият, маърифат, илм-фан ҳамда маънавий қадриятларга асосланган ўзаро ҳамкорликни янада ривожлантиришга қаратилган Ассамблеянинг эзгу фаолиятини иқтисодий жиҳатдан мустаҳкамлаш учун махсус Жамғарма тузилди. Жамғармага Вазирлар Маҳкамаси заҳирасидан ўн миллион сўм пул ажратилгани ва беш йиллик солиқ имтиёзлари берилгани айни муддао бўлди.

«...НАЙ БЕР МЕНГА, ДЎСТГИНАМ»

Жанубий Кореяда бўлиб ўтган «Сеул-96 пири» халқаро фестивал-танловида ҳамюртимиз ғолиб чиқди.

Республика халқаро маданий-маърифий алоқалар миллий уюшмаси қошидаги «Сўғдиёна» халқ чолғу асбоблари камер оркестрининг созандаси Ғофуржон Норбоев жаҳоннинг ўн саккиз мамлакатидан келган таниқли созандалар орасида ўзбек миллий най, сурнай, қўшнай сингари чолғу асбоблари имкониятларини намойиш этиб, кўпчиликни ҳайратга солди.

Танлов якунида ҳакамлар бир овоздан Ғ. Норбоевни биринчи ўрин ва биринчи даражали диплом билан тақдирладилар.

Г. МУРОДАЛИЕВА

Ватан билгинлари

ИМОМ АБУ МАНСУР АЛ-МОТУРИДИЙ

Муҳамад бин Муҳаммад Абу Мансур ал-Мотуридий тахминан ҳижрий 238, мелодий 852 йилда Самарқанднинг Мотурид қишлоғида дунёга келди. Исломий манбалар унинг сулоласи ҳазрати Або Айюб ал-Ансорийга бориб тақалишини қайд этади. Туркистондаги Имом Аъзам Абу Ҳанифанинг мазҳабини ёқлаган, бу мазҳабда бўлган илм силсиласи ичида талабалари ҳисобланган буюк устозлардан таҳсил олди. Ушбу устозлар ақоид, тафсир, ҳадис ва фиқҳда имом, айни пайтда зуҳд ва тақво соҳиби, исломиятнинг ёйилиши ва мусулмонларни ҳимоя қилишда бутун борлиғи билан жиҳод этган буюк сиймолар эди. Мотуридий улар файзи баракотидан улкан олим бўлиб етишди. Ва ўзи ҳам Ҳаким ас-Самарқандий, Абулҳасан ар-Рустуғфоний, Абдулкарим ал-Паздавий ва Абуллайс ал-Бухорий каби пировардида буюк олим ва имом даражасига юксалган, яловбардорлик қилган олимларни етиштирди.

Имом Мотуридий ҳақида ҳозиргача етарли бир тадқиқот амалга оширилмаганлигидан, афсуски, ҳаёт саҳифаларига доир унча кўп маълумотга эга эмасмиз. Бироқ, мавжуд манбалар ва исломий илмлар тарихининг гувоҳлик беришича, у шариатни иҳё этган (тирилтирган), «ҳидоят машъаласи, илмлар дарёси ва мутакаллимийннинг (илми Калом олимларининг) имоми» унвонини олган. У бидъат ва залолат арбобларига зарба берган. Тафсир, калом, мазҳаблар тарихи ва усули фиқҳга оид бир неча қимматли асарлар яратган. Мотуридийа мазҳабига асос солган. Бу мазҳаб ўша пайтдан ҳозирги кунга қадар, ўн бир аср давомида аҳли суннатга ишончли мактаб ҳисобланади.

Ҳидоят машъаласи Имом Абу Мансур ал-Мотуридий қурган мазҳаб Ҳанафий мазҳаби мансублари ва кўп туркий қавмлар томонидан ҳам мақбул кўрилгандир. Мотуридий мелодий 944 йилда, тўқсон ёшидан ошган бир пайтда Саамрқандда вафот этди ва ўша ерда дафн этилди.

Мотуридийнинг кўп асарлари ҳали ўрганилмаган. Улардан фақат иккитасигина маълум, қолганлари эса қидирилишга, тадқиқ қилишга муҳтождир.

1. «Тавилоти Қуръон». Қуръони Каримнинг бошидан охиригача тафсири бўлиб, Истанбулдан ташқари дунё кутубхоналарида бир неча ёзма нусхаси мавжуд. Котиб Чалабийнинг таърифлашича, ўз даврига қадар бунга тенг келадиган бир тафсир ёзилган эмас. Китоб бугун ҳам ўз қийматини йўқотмаган. Асарнинг фақатгина Ол-и Имрон сурасигача бўлган қисми нашр этилган. Ўн беш жилд бўлиши мўлжалланаётган асарнинг тўлиқ академик нашри устида иш олиб борилмоқда.

2. «Китобул-тавҳид». Бу асарда масалаларга Имом Аъзам Абу Ҳанифа бошлаб берган йўлдан бориб ёндошади. Асарнинг дунёда ягона нусхаси Англиянинг Камбриж Университети кутубхонасида сақланмоқда. Бу нусхага суянган ҳолда асар бир марта нашр этилган. Бу жуда қийматли асарни қайта бор нашр эттириш ва туркчага таржима қилиш устида ишлар бошлаб юборилган.

Имом Абу Мансур ал-Мотуридийнинг Самарқандда жойлашган қабрини обод зиёратгоҳ этиш, асарлари, маънавий бойлиги ва тарихий хотирасини тирилтириш барчамизнинг ҳимматимизга боғлиқ.

Эҳтимол, Мотуридий хотирасига бағишлаб Самарқандда бир симпозиум чақириш пайти етгандир. Бу Соҳибқирон Амир Темурнинг Самарқандига янги бир маънавий соф ҳаво қўшади.

Бинобарин, мустақилликдан эътиборан жаноб Ислом Каримовнинг тарихий ифтихоримизга қилган хизматларига янги бир улкан улуш қўшилган бўлади.

Сўнгсиз лутф ва карам эгаси Аллоҳ бизни бу шарафли хизматга муваффақ қилажакдир.

Аҳмад ШАРҚ

Абдумурод ХОЛМУРОД ўғли ўгирди

«Миллий тикланиш»га обуна бўлишни унутманг!

Обуна индексимиз:
якка шахслар учун 64618
ташкилотлар учун 64619

САБО, ЕТКУР САЛОМИМНИ

РИЗҚ-РЎЗИМИЗ АСОСИ

Ҳурматли муҳаррир!

Юртбошимиз Наманганда бўлганларида сўзлаган нутқларида кўп муаммолар қатори халқ ўз истиқомати учун солаётган уйлар тўғрисида гапириб, одамлар солаётган уйлар пишиқ ғиштдан пухта, чиройли, шинам, обод мамлакатларникидан қолишмайдиган қилиб кўтарилишини, ҳар бир қишлоқ, ҳар бир уй юртимизга зеб бўлишлигини орзуладилар. Булар чин маънода эл-юртга сидқидилдан ғамхўрлик қилиб айтилган гаплардир. Шундай экан, биз қурилиш хом ашёси, қурилиш материаллари, уларни ишлаб чиқариш устида кўпроқ ўйлашимиз керак бўлади. Ёғоч йўқ деб ўтирган билан ёғоч ўз-ўзидан пайдо бўлиб қолмайди. Мана, пишиқ ғишт масаласи. уни соғ тупроқ хом ашёсидан пиширишларини эшитганман. Ғишт заводларининг атрофлари ўйилиб омонсиз жар ва чуқурлар бўлиб ётганлигини ўзим кўрганман. Лекин соғ тупроқ худди сув каби дунёда инсон учун энг қимматли нарса-ку! соғ тупроқ захиралари қанча? Ва уни умуман ғишт пиширишга сарф қилиб юбориш ўзини қандайдир тарзда оқлайдими?

Қурилиш билан боғлиқ муаммолар миллий тикланишга тўғридан-тўғри дахлдор деб ўйлайман. Хўш, Миллий тикланиш партияси ва унинг ҳурматли газетаси Ўзбекистонда қурилиш материаллари масалаларини мунтазам ёритиб борса бўлмайдими? Ахир, партиянинг иқтисодий дастури, кўзланган мақсадлари бордир-ку?

Мана, айтайлик, уйларимизнинг томи масаласи. Доим тунука, шифер қидириб юрамиз. Лекин Европа мамлакатларида ўзим кўрганман. Уйлар ҳаммаси қадимдан черепица билан ёпилган, ва айтишларича, черепица деганлари минг йилларча ҳам тураверар эмиш. Бунинг устига шиферга қараганда, юз баравар экологик жиҳатдан тоза эмиш. Хўш. Нега Миллий тикланиш партиясининг газетаси черепицани энг қулай, энг пишиқ қурилиш материаллари сифатида тарғиб қилмайди? Нега Ўзбекистоннинг бир қанча вилоятларида черепица ишлаб чиқарадиган заводлар партия ташаббуси билан қурилмасин? Мен партиямиз бу каби масалаларни кўтариб чиқишини истардим.

Эшитишимча, партиянинг ҳам, унинг газетасининг ҳам иқтисодий аҳволи ҳавас қиларли даражада эмас. Начора? Ишнинг бошланиши эҳтимол шундай қийинчиликлардан холи эмасдир. Лекин агар партия шундай иқтисодий ғояларни кўтариб чиқса, Президентимиз олтинчи сессиясида айтганларидай, жуда катта ёрдам бўларди-ку!

Мен газетангиз орқали шу каби Республика иқтисодиёти учун, миллий манфаатлар учун ўта муҳим масалаларни кўтариб чиқиб, унда инженерлар, қурувчилар, геологлар ва бошқа мутахассисларнинг фикрларини ёритишингизни истардим. Бу жуда катта муаммо. Жуда катта ва жуда қизиқарли. Ўйлайманки, уни ҳал этиш йўлини топиш мамлакатимиз учун ғоятда катта аҳамиятга молик бўлади.

Самимият билан,

Раҳим УСМОНОВ

Тошкент

Ўзбекистон заҳиралари

«МТ» таклиф этади, қурувчилар ва мутасаддилар ўқисин!

XX аср инсоният тарихида умумжаҳон маданият, саноат ва қишлоқ хўжалигининг салмоқли тараққиёти ва Ўзбекистоннинг мустақил давлат бўлиши билан тарих саҳифаларида қолажак. Шунинг билан бир қаторда XX аср дунёда нохуш қонли урушлар, Орол денгизининг қуриши, очлик ва яланғочлик, тузалиши мушкул ёки умуман тузалмас дардлар даври ҳамдир. Буюк илмий ва техник кашфиётлар қилинди, коинотга илк бор қадам қўйилди. Шаҳар ва қишлоқлар сони сайёрамиз бўйича ўсди ва кенгайди. Яшаш маконларида умум халқларнинг ўсиш даражаси беқиёс тезлашди, аҳоли нуфузи 1990 йиллар бўсағасида 5 миллиарддан ошиб кетди ва бу ўсиш ҳамон тез суръатлар билан давом этмоқда. Бу ҳол ўз навбатида жаҳон бўйича халқлар нуфузининг ўсишини маълум режалар ва қонунлар асосида олиб бориб, туғилиш сонини шароитга қараб маълум миқдорлар чегарасида тутишни тақозо этмоқда. Чунки бу ўсишга лоқайдлик билан қаралса, яқин келгусидан Она-Ер инсонларни озиқ-овқат билан таъминлай олмаслиги хавфи туғилиши муқаррар. Бас, шундай экан, Она-Ернинг маҳсулот берувчи ҳар бир қаричини асраб-авайлаш ҳар бир давлатнинг ва унда ҳаёт кечирадиган фуқароларнинг муқаддас бурчи бўлмоғи зарур ва бу турмуш тарзининг асосий шартидир.

Умуман олганда, Ер сайёраси тириклик ўчоғи, моддий бойликлар хазинасидир. Ана шу хазина қаторига аввало ернинг энг устки қисмида, гиллар туркумига кирувчи тоғ жинсларидан ҳисобланган, халқ тилида соғ (соз) тупроқ, фанда эса лёс ва лёссимон (немисча — Loss — бўшак сувда эрийдиган) деб аталувчи жинслар киради ва шу соз тупроқ табиатда кенг тарқалган. Бу ўринда шуни алоҳида таъкидлаш кераккки, ибтидоий инсонлар эндигина ҳаёт кечира бошлаган пайтларидаёқ биринчи бўлиб шу гил ва ош тузи билан фойдали қазилма сифатида танишганлар, олтин, кумуш, мис ва темир каби маъданлар борлигини ҳатто хаёлларига ҳам келтирмаганлар. Зеро, Тангрининг ўзи ҳам Одам Атони гилдан (лойдан) ясагани кўпчиликка аён.

Озиқ-овқат манбаи бўлса тупроқ
Кислород булоғидир яшил япроқ.

- **Соғ тупроқдан пишиқ ғишт ясаш қанчага тушади?**
- **Ватан тупроғини аяшни ўрганайлик.**
- **Ўзбекистонда юз йилларга етадиган арзон, пишиқ қурилиш хом ашёси захиралари.**
- **Минг йилда бир мм соғ тупроқ ҳосил бўлади.**

Геологларнинг текширишларига кўра, лёсс деб аталувчи жинслар сайёрамиз сиртида кенг тарқалган бўлиб, улар Европа, Осиё ва Америка қитъалари қатори Австралия ва Африкада ҳам кўплаб учрайди. Янги мустақил давлатларда улар қуруқликнинг 14 фоизини эгаллаб ётадилар, жумладан, Ўзбекистон Республикасида, Хитой каби лёсс-соғ тупроқлар кенг тарқалган бўлиб, унинг қалинлиги 10—20 метрдан 150 метргача етади. Шунга қарамай уларнинг пайдо бўлиши ва тарқалиш қонуниятлари ҳақида 100 йиллаб қизғин мунозаралар давом этганига қарамай, унинг баъзи бир томонлари ҳамон узил-кесил ҳал этилган эмас. Ўзбекистон соғ тупроқларини пайдо бўлиши ва уларнинг инженер-геологик хоссаларини ўрганишда ЎзФА академиги — республикадаги фан ташкилотчиларидан бири Ғани Мавлоновнинг ҳиссаси беқиёсдир. Унинг бу соҳадаги илмий назариялари чет элларда тан олинган.

Хўш. Соз-соғ тупроқлар кенг тарқалган деб уни бекорга исроф қилавериш тузукми? Ёки уни авайлаб-асраш керакми? Бу саволнинг туғилиши табиий. Шаҳар ва қишлоқларнинг кенгайиши, транспорт қатнайдиган йўлларнинг узайиши ўз-ўзидан соғ тупроқли экин майдонларининг қисқаришига олиб келади. Бунинг устига соғ тупроқдан қурилиш материали сифатида фойдаланиш ғишт ва бошқа керамика (сопол) буюмлар ишлаб чиқариш XX асрнинг иккинчи ярмига келиб узлуксиз ўсди ва бу ўсиш ҳамон авжига чиқмоқда. Бу ҳолатни биргина хом ва пишиқ ғишт ишлаб чиқариш мисолида таҳлил қиладиган бўлсак, ғоятда ачинарли иш қилинаётганига тўла-тўкис ишонч ҳосил қиламиз.

Собиқ ЎзССРда 400 га яқин ғишт заводлари мавжуд эди. Уларга ажратилган соғ тупроқ заҳиралари 1930 йилларда тасдиқланган бўлиб, 1960 йилларга келиб у заҳиралар тамом бўла бошлади. Бўз ерлар пахтазорларга айлантирилиб, заводлар қарийб хом ашёсиз қолдилар. Бинобарин, ғишт учун янги хил хом ашё топиш зарурати кун тартибига долзарб масала қилиб қўйилди.

Республикамиз геологлари қатори, шу сатрлар муаллифи мен ҳам бу муаммони ечиш учун илмий тадқиқот олиб бордим ва 1968 йили республикада биринчи бўлиб пишган ғиштни соғ тупроқдан эмас, балки қадимий геологик даврларда пайдо бўлган ва улкан заҳираларга эга, устида ғўза у ёқда турсин, тикан ҳам ўсмайдиган қизил гиллардан пишган ғишт тайёрлашни лабораторияда исботлаб, бунинг учун Тошкент вилояти, Троицк яқинидаги Майск қишлоғи атрофида тарқалган қизил гилларни разведка қилишни тавсия этдим. Бу ишга аввало собиқ Қурилиш материаллари вазирлигига қарашли тоғ-геология экспедицияси, сўнгра «Химгеолнеруд» экспедицияси шитоб билан киришди. Натижада Майскда ҳар йили 75 миллион ғишт берадиган завод қурила бошлади. Лекин у «туя гўшти» еб, республикамиз мустақил бўлгандан кейингина 1992 йилдан бошлаб маҳсулот бера бошлади. Бундай завод Наманган вилояти, Чуст шаҳри яқинидаги Варзиқ қишлоғида ҳам қурилмоқда. Агар соғ тупроқдан олинган ғишт маркаси «50—75» бўлса, қизил гилдан тайёрланган ғиштнинг энг пастки маркаси «125»га тенгдир. Шунга қарамай, минг афсуслар билан қайд қилиш мумкинки, бу хил қадимий гиллардан ғишт тайёрлашга батамом ўтиш ҳамон пайсалга солинмоқда. Бунинг устига устак ҳозирги кунда соғ тупроқдан ғишт тайёрлаётган заводлар ва жамоа хўжаликлар ва иш билармонлар қурган ва қураётган майда ғишт цехларининг умумий сони 10000 дан ҳам ошиб кетган бўлиши керак. Соғ тупроқ олингач у майдонлар нари борса сув ҳавзаси, кўпинча ахлатхона бўлиб қолади. Собиқ Комсомол кўли бунга яққол мисол-ку! Ҳозирги замон — бозор иқтисодиёти талабларига жавоб бериб тийин ва сўмни ҳисоблайдиган бўлсак, қуйидаги нохуш манзара намоён бўлади: амортизация муҳлати 25 йил ва бир йилда 50 миллион ғишт берадиган завод учун 6 гектар соғ тупроқли майдон керак бўлади. Бу завод берган 25 йиллик маҳсулотни дунё бозорига олиб чиқиб сотадиган бўлсак, у ўртача ҳисобда 10 сўм турса, 6 гектар ерга ғўза экиб унинг толасини сотадиган бўлсак, у 100 сўм туриши аниқ. Демак, ғишт олтин нархига тенг келмоқда. Агар биз яна 6 гектар ер 25 йил пахта бериб, яна келгусида у 100 йиллар давомида ҳам ҳосил беришини ҳисобга олсак, соғ тупроқнинг ғишти гавҳардан ҳам қиммат эканлиги реал ҳақиқат, ахир. Шу боис бу масалага ҳозирги замон иқтисодиёти талабларига кўра ёндошишни мустақил республикамизнинг мутасадди ташкилотларидан умид қилайлик.

Махсус қарорлар билан соғ тупроқни исроф қилишдан воз кечиб, қурилиш материали хом ғишт ва бошқа турли керамика буюмларини қадимий тикан ўсмайдиган гиллардан ясашни республика бўйича жорий этиб ёнбағир ва водийлардаги соғ тупроқларни экинзорларга берайлик. Бу масалани давлат миқёсида ҳал этган Испания ҳукумати ўзидаги қизил гиллардан тайёрлаган ғиштларни ҳатто чет элларга — жумладан, Канадага валютага сотмоқда.

Кези келганда шуни ҳам таъкидлаб айтиш мумкинки, ҳадеганда ғиштга зўр бервериш ўрнига тараққий этган давлатлар каби керамзит ва унинг асосида республикамизда ҳам кенг миқёсда керамзит-бетонга ўтишнинг вақти етиб келди, деб ҳисоблайман. Чунки она-Ватан ер бағри махсус печларда 950—1050 даража ҳароратда қиздириб гилмоядан олинадиган ғовакли — тошдан қаттиқ, лекин сувда чўкмайдиган керамзит хом ашёсига жуда ҳам бой бўлиб, унинг республикамиздаги заҳиралари амалий жиҳатдан битмас-туганмасдир.

Таъбир жоиз бўлса, шуни алоҳида уқтириш мумкинки, гилмоядан керамзит олиш ҳанузга қадар республикамизда яхши тараққий этмаган. Гўё Ўзбекистон гилмояларидан сифатли керамзит олиш мумкин эмас, деган нотўғри фикрлар ҳозиргача ҳукмрон. Бу ўринда шуни айтиш мумкинки, керамзит олиш учун гилмоялар айбдор эмас, балки технологиялар айбдордир. Нега десангиз, биздаги мавжуд технология Россия гилларига мослаб ишланган. Ваҳоланки, бизнинг гилмоялар Россия гилмояларидан таркиб жиҳатдан фарқ қиладилар. Шунинг учун 20 дан ортиқ керамзит олиш технологиясига эга бўлган АҚШдан ибрат олиб, ҳар бир гилнинг ўзига хос технологияси ишлаб чиқилса борми, республикамиз яқин келгусида керамзит ва керамзит-бетон деган енгил, иссиқ-совуқни ўтказмайдиган қурилиш материаллари ватанига айланиши турган гап!

Қурилишда ғиштдан воз кечишнинг прогрессив усулларидан яна бири чиғаноқли — оҳактошлардан блоклар кесиб иморатлар қуришдир. Бундай хом ашё ҳам республикамиз жанубида кенг тарқалган бўлиб, уларнинг заҳиралари ҳам беқиёсдир. Агар бу соҳада Озарбойжон тажрибасини мисол қилиб оладиган бўлсак, у ердаги биргина Тошкесир кареридан кесиб-арралаб олинаётган чиғаноқли оҳак тошлар мана 100 йиллардан ошиқ турли қурилишларда ишлатилмоқда. Уларнинг таннархи ғиштга нисбатан анчагина арзон ва чидамлидир. Бунга асрлар тазйиқига бардош бериб келаётган Миср эҳромлари ва Москва яқинидаги Белокаменная шаҳарлари яққол мисол бўла оладилар.

Юқорида баён этилган фикрларга якун ясаб, 1 метр қалинликка эга бўлган соғ тупроқ устидаги ҳосилдор тупроқ қатламини авайлаб асрайлик, унинг бекорга исроф бўлишига йўл қўймайлик. Чунки у қатлам бизнинг ризқи-рўзимиз. Агар бу соҳада Япония мисолига бир назар ташласак, улар қуруқликдаги ризқи рўз камайиб бораётгани учун бу соҳада океанга мурожаат қилиб, ҳозирда ундаги сув ўтларидан кулча тайёрлаб, балиқларидан турли хил таомларга ўтмоқдалар. Ҳатто Японияда океанда сузиб юрувчи шаҳар — кемалар ясашга дадил лойиҳалар таклиф этилмоқда. Бу Япония мисолини ва 1000 йилда 1 мм соғ тупроқ қатламининг пайдо бўлишини эътиборга оладиган бўлсак, ундан қурилиш материали тайёрлаш XX асрда табиатга нисбатан жиноят эканлигига тўла ишонч ҳосил қилиш унча мушкул иш эмас, албатта.

Мирмажид ЗОКИРОВ,
Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган геолог

ҚОДИРИЙ

1928-29 йиллар бўлса керак, ёз кунларининг бирида Тошкентнинг Сузук ота маҳалласидан қайтар эдим. Йўлим жарликдан ўтарди. Жарлик ёқасида жойлашган Абдулла Қодирийга тегишли боғ ёнидан ўтдим. Бир оз юргач боғ қўшнимиз Зайниддин амакини учратдим. Саломлашгач, у киши «Абдулла Қодирий боғчасига кетяпман. Бир озроқ гапим бор, тезда қайтаман. Сиз ҳам юринг мен билан бирга, уйга бирга қайтамиз, адибни зиёрат қилиб чиқасиз», деб қўлимдан ушладилар. «Хўп» деб бирга Абдулла Қодирий боғига кирдик.

Адиб қўлларида ток қайчи билан дарахтларни режалаб юрган эканлар. Бизни кўриб жилмайиб хушвақт қабул қилдилар ва ўртадаги шийпонга йўл бошладилар. Зайниддин бухгалтер деб танилган ҳамроҳим адиб билан маҳалладош. Чой, дастурхон келгач, ҳамроҳим ўз фикрини айтиб керакли жавобни олди. Кейин адиб мен билан қизиқиб, кимлигимни сўрадилар. Ҳамроҳим: «Боғ қўшним, шу ерда учратиб қолдим, бирга қайтамиз деб келдим», дедилар. Адиб: «Кўп яхши, танишиб оламиз», деб менга саволлар бера бошладилар. Мен қисқача

ўзим ҳақимда гапириб: «Мен Наримонов таълим-тарбия техникумини битириб, ҳозир ўқитувчи бўлиб ишлайман», дедим. «Нимадан дарс берасиз? — дедилар. Мен: «Тил, адабиёт, жуғрофия каби фанлардан», — дедим. Кейин: «Бу Шаҳид Эсон мудир бўлган Ҳадрадаги техникумми?» — деб сўрадилар. Мен: «Илгари Хадрада ва номи «Навоий» эди, ҳозир Янги шаҳарда, номи «Наримонов» бўлган. Эсон афанди ҳозир ишламайдилар», деб жавоб бердим.

Қодирий: «Мен Хадрадаги бинода бўлиб, Эсон афанди билан сўзлашганман. У киши адабиёт дарси берганлар», — дедилар. Кейин: «Наримоновда адабиёт дарсини ким олиб боради? — деб сўрадилар. Мен: «Бокуда таҳсил олиб келган Олим Шарафуддинов дарс олиб борадилар», — дедим.

Кейин Қодирий: «Ўтган кунлар» рўмонини ўқидингларми?» — дедилар. Китоб уч бўлак бўлиб чиққанда

Эл ибрати

УСТОЗЛАР МУРУВВАТИ, ШОГИРДЛАР ҲАМИЯТИ

30-йилларнинг охириларида тўй-томошалар, халқ сайиллари, шодиёналари каби яхши урф-одатларимиз, удумларимиз, миллий анъаналаримизни уюштириш ва бошқаришда мавлоно Ғафур Ғулом фаол эдилар. Каримберди бойвачча, Неъматулла бойвачча, Абдулла бойвачча, Обид бойвачча, Миразиз бойвачча, мулла Абдулло махсум, мулла Иброҳим, мулла Масхариддин каби собиқ бой-боёнларнинг алоҳида улфатчилиги бўларди. Ғафур Ғулом шу бойвачча ва муллалар билан гап ердилар, улар ила ғоят қадрдон эдилар. Ўша пайтлари ҳали ёш бўлганлигим боис «пролетар шоирининг» бойваччалар билан улфатлашиш, дўстлашиш сабабларини билмасдим, албатта. Талабалик йиллари, миямиз, онгимиз марксизм-ленинизм оғуси билан заҳарланган вақтларда Ғафур акадан ўша «сабабни» сўриштирганим ҳамон ёдимда. Улуғ адибнинг жавоблари ҳам ҳеч замон эсимдан чиқмайди. «Сенлар ҳали ёш, ғўрсанлар, кўп нарсаларни билмайсанлар, шаккоклик ҳам қиласанлар. Кадиободдаги ҳар бир инсон, айниқса собиқ бой-бойваччалар иззат-ҳурматга лойиқ инсонлар. Шуни билиб қўйки, аксарият бойлар ақл-заковатли, идрокли, фаҳм-фаросатли, инсоф-диёнатли, меҳр-мурувватли бўлганлар. Ақлсиз, уқувсиз, нодон ва дангасадан бой-боён чиқмайди. Албатта, шоли курмаксиз бўлмаганидек, улар ичида молпараст, зиқна-қурумсоқлари ва ноинсофлари ҳам бўлган. Уларнинг кўпи совет даврида номсиз, дараксиз йўқолгандирлар. Бундайлар Кадиобод маҳалласида деярли бўлмаган. Шу боис ҳам маҳалламизни Аллоҳ таоло ўз паноҳида асраган. Бойвачча улфатларим, ёру-биродарларим элсевар, камбағалпарвар ва маърифатпарвар бўлганлар. Етим-есирларни бошини силаганлар, муҳтожларга ош-нон улашганлар, мактаблар, мадрасалар очганлар, масжидлар, йўл-кўприклар қурганлар. Хуллас, улар савоб ишларни кўп қилганлар. Оқил ва одил бўлганликлари учун ҳам барча мол-мулк, ер-сувларини инқилоб пайтида советларга топшириб, омон қолганлар. Уларнинг бирontаси ҳам хору-зор, беобрў бўлгани йўқ. Ҳамон иззат-ҳурмати, обрў-эътибори халқ орасида Ғафур Ғуломникидан қолишмайди».

Ғафур ака маҳалламиздаги собиқ бойлар таъриф-тавсифини қилар эканлар, айниқса менинг бобом бўлмиш Зуннунбой ҳақида илиқ, самимий гапларин айтардилар. Бувамлар билан Ғафур Ғулом ўртасида кўп суҳбатлар ва баҳсларнинг гувоҳи бўлганман. Ғафур ака бувамларни ҳам ота ўрнида, ҳам донишманд, маърифатсевар инсон сифатида ҳурмат қилардилар. Зуннун бобом эса Ғафур акани мақтаб, хўп дилкаш, идрокли йигит-да, дердилар.

Дадамларнинг айтишларича, Зуннунбой ўртаҳол мулкдор эканлар. Асосан савдо-тижорат ила шуғулланганлар. Тошкент ва Қўқонда уй-ҳовлилари, савдо дўконлари бўлган. Санкт-Петербург, Москва, Уфа, Қозон, Жамбул, Туркистон савдо аҳли билан олди-сотти қилганлар. Ошна-оғайнилар, қавм-қариндошларга ғоят меҳр-оқибатли, камбағалларга меҳр-мурувватли бўлган эканлар. Топган-тутганларини улар билан баҳам кўраркканлар. Боз устига илм-маърифатга ўч эканлар. Аъламлар, фозиллар, муллалар суҳбатини, ўзаро баҳсларини, мунозараларини жуда ёқтирарканлар.

Бувамлар ўз фарзандларини ҳам илмли-билимли бўлишлари учун жон куйдирганлар. Шу боис ҳам барча фарзандлари оқил-фозил инсонлар бўлиб етишдилар. Катта — тўнғич ўғиллари бўлмиш Шорасул Зуннун эл-юртга танилган, илм-фан равнақига жон фидо қилган мударрис домла эдилар. Илм-маърифат шайдоси ҳамда миллатсевар, миллатпарвар бўлганлари учун ҳам кўп умрлари қамоқларда, сургунларда ўтди. Қамоқдан оқланиб чиққанларидан сўнг қолган умрларини ҳам халқ орасида зиё тарқатишга сарфладилар.

Иккинчи ўғиллари Ҳасан Зуннунов ҳам адабиётшунос-тилшунос олим, педагог сифатида республикамизда маориф ривожига хизмат қилдилар. Юзлаб, минглаб мухлислари ва шогирдлари тоғамизни ҳамон миннатдорчилик ила ёдга оладилар (Илоҳим Аллоҳ Шорасул ва Ҳасан тоғаларимизни раҳматига олган бўлсин).

Бувамларнинг суюкли ўғиллари Асқар тоғамиз ҳам акалари сингари эл-юртга танилган номдор педагог олим бўлиб етишдилар. Педагогика фанлари доктори, профессор, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган ўқитувчи деган олий илмий даража ва унвонларга мушарраф бўлдилар. Асқар Зуннунов яратган адабиёт фани ва педагогикага оид илмий, илмий-оммабоп асарларнинг сон-саноғига етолмайсиз. Табаррук ёшга етган бўлсаларда, ҳамон илмий меҳнатдан чарчамайдилар.

Зуннунбойнинг Ҳабибахон исмли қизлари ҳам акалари каби педагогика соҳасида адабиёт ва она тилидан деярли 50 йил ёшларга дарс бердилар. Ҳозир нафақадалар. Бувамнинг Мавжуда ва Ҳадичахон қизлари ҳам оқила ва покиза аёллар эдилар.

Зуннунбой оиласи ўз замонасининг илғор бой-боёнлари, уламолари, алломалари, илм-маърифат аҳли билан яқин алоқада бўлган. Жумладан, бувамиз Туркистонлик савдогар Саидносир Миржалил ўғли билан ошна-оғайнигарчилик қилганлар. Маълумки, Саидносир Миржалил ўғли Ойбекнинг рафиқаси Зарифа опанинг оталари эди. У киши ҳам Зуннунбойга ўхшаш ҳотамтой, ҳамиятли ва маърифатпарвар эканлар. Саидносир домла Туркистонда кўп савоб ишлар қилганлар. Чунончи, Туркистонда биринчи бўлиб, замонавий мактаб очганлар, унинг таъминотини, барча сарф-харажатларини ўз зиммаларига олганлар. Инқилоб йилларида Туркистонда нотинчлик, алғов-далғов авж олиши туфайли оилалари билан Тошкентга келиб, Тарновбоши маҳалласида бир неча вақт истиқомат қилганлар. Ўша пайтларда Зуннунбой билан Саидносирбой оилавий борди-келди қилишган. Ҳабиба холамизнинг эслашларича, Зарифа опа оналари билан бувамлар хонадонида бот-бот меҳмон бўлганлар. Бир неча бор қайлиқлари Ойбек ила бирга келганлар. Зуннунбой билан Ойбек ўртасида илиқ ва самимий суҳбатлар бўлган экан. Бувамиз, бу йигитнинг истараси иссиқ, кўзида меҳр чақнайди, дея Ойбекка ҳаваслари келаркан. Дуойи фотиҳада адибга кўп яхши тилаклар айтарканлар.

Ойбекнинг Зуннунбой хонадонига бориш сабабларидан яна бири Шорасул Зуннун Ойбекнинг домласи бўлганлар. Адиб Навоий билим юртида таҳсил олган пайтларида тоғамиз бу илм даргоҳида дарс берганлар ва Ойбекка ҳамиша ҳомийлик қилганлар. Шорасул домланинг айтишларича, Ойбек ёшлигиданоқ ғоят салоҳиятли, одоб-ахлоқли, андишали талабалардан экан. Шу боис домла Ойбекни хуш кўрганлар ва унга моддий-маънавий ёрдам бериб турганлар. Зарифа опа «Ойбегим менинг» аталмиш ажойиб эсдаликларида Шорасул Зуннуннинг ҳиммати ҳақида шундай ёзганлар: «Ойбек 1927-1928 йилларда (Ленинградда ўқиган йиллари. Ф. А.) оғир иқтисодий ҳолатда яшаган. Кейин маълум бўлишича, у кўпинча оч қолиб, қуруқ нон ва шўр бодринг билан тирикчилик ўтказиб юрган. Бир куни у кулиб-кулиб айтиб берган эди: шундай пулга зор бўлиб, қора нонни бодринг билан ошалаб ётган кунларнинг бирида Тошкентдан Шорасул Зуннундан унга пул бориб қолган, орадан қанча йиллар ўтиб, Шорасул Зуннун бир неча бор қамалиб келганда Ойбек бир куни бир даста пул берган эди. Шунда мен Шорасул аканинг Ойбекка мадад берган ўша кунларини эсладим». Демак, адибнинг энг яқин жонкуяр меҳрибонларидан бири Зуннунбойнинг ўғли Шорасул домла бўлган. Зотан, Зуннунбой оиласи Ойбекка меҳр-муҳаббат, меҳр-мурувват кўрсатган. Адибнинг Зуннунбой хонадонига бориш сабабларидан яна бири, Ойбек бўлажак асарлари учун материаллар, ҳужжатлар тўплаш эҳтимоли ҳам бўлиши мумкин. Маърифатпарвар Зуннунбойнинг турмуш тарзи, туриш-турмуши, феъли-атвори, характери, зиёкор фарзандларининг ҳаёти адиб учун илҳом манбаи бўлганлиги эҳтимолдан холи эмас.

Шорасул домла фақат Ойбекка эмас, барча иқтидорли талабаларга ҳомийлик қилганлар, мурувват кўрсатганлар. Асқар тоғамизнинг айтишларича, Шорасул домла ўз шогирдларини кўпинча уйга бошлаб келарканлар, уларни меҳмон қилиб, сийларканлар. Иқтидорли талабалардан бири Азиз Мақсудов Зуннунбойга куёв бўлганлар. У киши эл-юртда ном чиқарган машҳур профессор-шифокор эдилар.

Табиийки, қатағон йилларида Зуннунбой билан Ойбек ўртасидаги алоқалар узилиб қолди. Шорасул домла 40-йилларининг охирларида қамоқдан вақтинча қутилиб келган пайтларида Охунбобоев тиббиёт техникумида дарс бериб юрдилар. Ўша кезлари ҳар куни, ҳар оқшом мен билан дардлашардилар. Собиқ ГПУдан омон қолган қўлёзма китобларни ўқиб берардилар, панд-насиҳатлар қилардилар. Бир армонли гаплари ҳамон ёдимдан чиқмайди: «Ойбекни жуда соғинганман. Уй-ҳовлиси техникумга яқин, деб эшитаман. Ишга борган куним оёғим, дилим унинг хонадонига томон тортади. Афсуски, Ойбекка етишолмайман. Чунки, уни бадном қилишни истамайман. Агар, Ойбек уйига қадам ранжида қилсам, Ойбек халқ душмани билан алоқа қиляпти, деган тухматга қолиши мумкин. Ўзим Тошкентда омонат турганга ўхшайман. Мен тортган азоб-уқубатни бошқалар тортмасин». Тоғамларнинг шубҳалари, тахминлари тўғри чиқди. 50-йилнинг бошларида қайта ҳибсга олиндилар. Кейинчалик қамоқдан бутунлай оқланиб чиққанларидан сўнг, Ойбек билан бир неча бор учрашиб, дилкашлик қилганларини мамнуният билан сўзлаган эдилар. Суҳбатлар чоғида Ойбек Зуннунбой ва Шорасул домладан умрбод миннатдор эканликларини такрор-такрор айтган эканлар.

Фатҳулла АБДУЛЛАЕВ,
Ўзбекистон Фанлар Академияси Шарқшунослик институтининг катта илмий ходими

ШИЙПОНИДА

биз техникум ётоқхонасида турар эдик, ҳар қайсисини 3—4 ўқувчи ухламасдан ўқиб тинглар эдик. Баъзан ўқиб-ўқиб йиғлар эдик. Мен адибга шуни сўйлаб бердим.

Адибда бир ўзгариш бўлди. Кейин мен:

Аё чарх этдинг ортиқ жабр бунёд,
Кўзим ёшли тилимда қолди фарёд.
Ҳаётим лолазоридан айирдинг.
Ёқиб жоним кулим кўкка совирдинг! —

мисраларини ўқидим. Бу сатрлар менга турк шоири Абдулҳақ Ҳомиднинг хотини вафот этганда ёзган марсиясини ёдимга солди, — дедим-да, ўша марсияни ўқидим:

Эвох, на ер, на ёр қолди,
Кўнглим тўла оҳ, зор қолди.
Шимди буродайди кетди алдан,
Кетду абадий келуб азалдан.
Бан кетдим у хоксор қолди.
Бир гўшада тор-мор қолди.
Боқий у аниси дилдан, эвоҳ,
Берутда бир мозор қолди.
Нардан оройин дилрабое,
Кимдан сўройин у бенавое,
Билдир банга нарда-нарда, ёраб!
Ким отди бани у дарда, ёраб!

Чиқ, Фотима, лахаддан, қиём эт!
Ёдимдаги ҳолинг-ла давом эт,
Бир тотли боқиш-ла, бир кулиш-ла,
Айёми ҳаётим тамом эт!..

Адиб таажжубланиб: «Туркчани қандай ўргандингиз?» — деб сўрадилар. Мен: «Шоиримиз Чўлпон ёрдамларида», деб, Чўлпон билан Турон кутубхонасида танишганим, Чўлпон олган «Сарват фунун» журналини мен ҳам олиб ўқий бошлаганим, Чўлпон менга «Луғати Ножий» китобини берганлари ҳақида қисқача айтиб бердим.

Адиб қизиқиб тингладилар, чеҳраларидан мамнунлик сезилиб турар эди.

— Чўлпоннинг китоблари сизда борми? — деб сўрадилар.

— Шоирнинг «Булоқлар», «Уйғониш» номли шеърлар тўплами ва шоир ўзи тақдим қилган «Тонг сирлари» бор, ўқиб тураман, — дедим. Кейин шоирнинг ҳали чоп этилмаган «Толо йўлларида» номли охирги шеърлар тўпламининг қўлёзмасидан кўчирилган нусхаси ҳам борлигини айтдим.

Адиб ажабландилар:

— У қандай тўплам? Мен кўрмаганман ва у ҳақда эшитмаганман, сиз қайдан олдингиз? — дедилар.

Мен 1927 йилда техникумни битирганимиздан кейин синфдошлардан уч киши Бухорога борганини ҳикоя қилдим.

Воқеа бундай бўлган эди: Чўлпон ўшанда Бухорода ишлар эдилар. Синфдошларим шоир билан танишганлар. Чўлпон уларга янги шеърлар тўпламим деб, бир қўлёзма кўрсатганлар ва кўчириб олишга ҳам рухсат берганлар. Синфдошларим кўчириб олиб Тошкентга келгач, менга бердилар, мен ҳам кўчириб олдим. Бир катта дафтар тўлди.

— Ўша дафтар ҳозир менда сақланади, — дедим адибга. Қодирий сўрадилар:

— Эсингизда бўлса, бир-иккисини ўқиб бера оласизми?

Кейин Зайниддин амакимга қараб: «Майлими, рухсат берасизми, вақтингиз борми» — деб қуйдилар. У киши: «Майли, вақтим бемалол», деди. Мен улар рухсати билан баъзи бандларни ўқидим:

Севги сусаярмикан,
Ўти ласаярмикан,
Ёки илинчак кўнглим,
ёниб кексаярмикан.
Бу севги чинга кетса
Эркимни асир этса,
Оҳ шуни тушунганда
Эс фанори сўнганда
Сердце разрывается.

* * *

Лолагулнинг доғидир
хасрати дилдан кетмаган
Ошён айлаб ўзига бир нафас тарк этмаган,
Сенгина, эй лола гул,
аммо асир этдинг мени,
Бир узиб сўлдирмасаммикан қараб тургин сени.

* * *

Ҳар бир кўнгил ҳавосига берилган,
Ҳар бир бўрон боронида бошяланг,
Ҳар бир бало ҳадафига кўндаланг,
Ҳар сар-сари севгисига сир берган.
Телба кўнглим, тентак кўнглим, шўх кўнглим
Йўлларингда хадар ўлди ёш умрим!

* * *

Кўнглим яна илинди
Бир бевафо этакка,
бир сержафо чечакка
илинди-да тилинди,
амал қайда,
тилак қани, билмайман
эсим-ҳушим ўшанда
Чўлпон яна шарманда
шармандаман, шарманда
Бир асир банда...

* * *

Мен кўнгилни ирғитдим, оёғингиз остига,
Қани ханжар суғуринг мен адабсиз қасдига.

Адиб: «Сиз яхши шоирнамо экансиз, яхши эслаб қолибсиз ва яхши ўқидингиз, раҳмат», — дедилар. Кейин: «Шу қўлёзмани кўрсам бўладими?» — дедилар. Мен розилик билдирдим. Лекин кейин сўрамадилар.

Адибимиз Абдулла Қодирий билан ана шундай кўришганман...

Қодир НОРХЎЖАЕВ

ИСТИБДОД ИСТАМАС ЭДИ...

Ўзбек миллий журналистикасининг туғилиши асримизнинг бошларидан деб келамиз. Бу бор ҳақиқат. Чунки ўша 1870 йилдан фаолият кўрсатиб келган оқ империянинг ғоя тарқатувчиси бўлган «Туркистон вилоятининг газетаси»га акс садо — муқобил сифатида пайдо бўлган миллий матбуотимиз — «Шуҳрат», «Тараққий», «Тужжор» сингари газеталар Туркистон фуқароларининг асосий фикр тарқатувчи ёзма нутқ намунаси бўлиб қолган эди. Бу нашр афкорларининг пайдо бўлиши ва тараққиётида Туркистоннинг ҳақиқий фидойи зиёлилари — мударрису уламолари, олиму фузалолари, шоиру донолари жасорат кўрсатиб хизмат қилган эдилар.

Ўша даврлар Туркистон миллий журналистларининг олий дипломлари йўқ эди. Чунки олий маълумотли журналистлар тайёрлаб берувчи олий ўқув юртининг ўзи йўқ эди. Лекин халқ ичидан етишиб чиққан талант соҳиблари газеталар чиқарар, жон куйдириб журналистлик фаолияти билан шуғулланар эдилар.

Дипломсиз фидокор журналистлар Туркистонда бисёр эди. Бир неча тилни яхши биладиган, фикрлаш қобилияти теран, узоқни кўра оладиган, ахлоқ-одобда мукаммал мударрислар, муаллимлар, олимлар, исломшунос фузалолар журналистлик билан шуғулланардилар. Мунаввар қори, Маҳмудхўжа Беҳбудий, Ашурали Зоҳирий, Фитрат, Убайдулла Хўжа, Фансуруллобек Худоёрхонов, М. Обидий, Муин, Мирмуҳсин, Акмал Икромов, М. Рамзи, Н. Саид, М. Усмон, Анқабой, Файзулла Хўжа, Сотти Ҳусайн, Зиё Саид каби юзлаб зиёлилар ана шундай журналистлардан эдилар.

Файзулла Хўжа тўғрисида шу кунгача тарихий ва сиёсий адабиётларда кўп ёзилган. Лекин унинг қандай журналист бўлгани хусусида етарлича тасаввурга эга эмасмиз.

1920 йилнинг январ ойида Файзулла Хўжа раҳбарлигида «Инқилобчи ёш бухороликлар партиясининг Туркистон бюроси» тузилган эди. Ана шу «Ёш бухороликлар ташкилоти»нинг мақсад ва вазифалари, орзу-умидларини рўёбга чиқариш, халқ орасида фикр тарқатиш учун ёзма ташвиқот ва тарғибот жуда зарур эди. Бу соҳада тажриба орттириш учун Файзулла Хўжа Москвага бориб, у ерда чиқаётган «Искра» газетаси фаолиятини ўрганиб қайтди. Бу газетанинг иш услубларини эринмай таҳлил этди.

— Файзулла Хўжаев матбуотни жон-дилидан севарди, — дея гувоҳлик беради у билан 1918 йилда Москвада бирга бўлган, бир ётоқхонада яшаган, ҳозирда Сайрамда истиқомат қилаётган 106 ёшлик Карим ота Абдукаримов. — Ўша пайтда у кўпинча «Искра» редакциясида бўлар эди. У ерда ўтадиган суҳбатларни тингларди; 20-йилда у «Искра»га ўхшаш газета чиқариш учун яна Москвага борган эди. Ниҳоят Файзулла 1920 йилнинг апрелида Бухорода «Учқун» газетасини ташкил этди ва ўзи унга бош муҳаррир бўлди...

Собиқ партия тарихи институтининг ҳужжат фондида «Учқун» газетасининг 1920 йил май-июн сонлари сақланади. Уларда қайд этилганидек, «Қутулиш» сингари «Учқун» газетаси ҳам Тошкентда чоп қилиниб, Бухорода махфий тарқатиларди.

Сарғайиб кетган саҳифалар... Файзулла Хўжанинг «Шу куннинг вазифалари» («Учқун», 1920 йил 1 май), «Ҳақиқат енгади» («Учқун», 1920, июн), «Муқаддас иттифоқ» («Учқун», 1920, 16 июн) сингари сиёсий публицистик мақолалари... Уларда истибдодга қарши курашнинг илмий ва амалий йўриқлари очиб берилади. Файзулла Хўжаев газета чиқишларида халқ фикрларини қўзғатувчи муаммоларни кўтариб чиқарди.

Ташкилотчи журналистнинг мақолалари, нутқлари ва чиқишларида дастлаб Бухоро фуқароларининг, кейинчалик бутун Туркистон халқларининг эркинлиги, озодлиги ва мустақиллиги учун кураш ғояси уфуриб турди. Файзулла Хўжа сиёсий публицистикага қизиқиб, унга катта аҳамият берди. «Бухоро ахбори» газетасини ташкил этишда фаол қатнашди. «Бухоро ахбори» газетаси 1920 йилнинг сунбуласи — сентябрида чиқди. Карим отанинг айтишича, газетани маблағ билан Файзулла эринмай таъминлаб турди. Таҳрир ҳайъати аъзоси сифатида унга муаллифлик қилди. Ўша паллада газетага Муҳаммад Саид Аҳрорий, Абдулҳамид Чўлпон, Зиё Усмоний ва Қори Йўлдош деган йирик журналистлар муҳаррирлик қилганлар.

— Файзулла Хўжа ҳурматидан, — дейди Карим ота, — «Бухоро ахбори»га йирик олим ва журналистлар, ёзувчилар фаол қатнашиб турардилар. Улар орасида Лазиз Азиззода (уни «Тотли» деб атардик), Маҳмуд Субой (у кулги мақолалари билан қатнашарди), Абушомил, Аҳмад Валидий, Абдулқодир Муҳитдин, Фитратлар бор эди.

Кейинроқ «Бухоро ахбори» (1922 йил 9 сентябр) бутун Туркистон халқлари ўқишини назарда тутиб, янги «Озод Бухоро» номи билан чиқарила бошланди. Шўро ҳокимиятидан яхшилик кутиб, ёлғон ваъдаларга ишониб, унга умидворлик кўзи билан қараган Файзулла Хўжа: «Энди озодликка чиқдик, Бухоро халқи эркин нафас оладир», — деб умид қилган.

Файзулла Хўжа қаламига мансуб сон-саноқсиз мақолалар, нутқлар, рисола ва китобларнинг деярли барчаси ўша давр матбуотида — газета ва журналлар, тўпламларда чоп этилган.

Файзулла Хўжа истибдод истеҳкомларини ичдан ёриб чиқишга интилди. Лекин бунга муяссар бўлмади. Истибдод томонидан аёвсиз суратда маҳв этилди. Истибдод ниҳоллар ўсиб қудратли чинорларга айланишини истамас эди...

Ҳайдарали УЗОҚОВ,
профессор

Олис-яқин аждодлар

МИНГГА КИРГАН БАЙҲАҚИЙ

Буюк тарихнавис Абулфазл Маҳмуд ибн Ҳусайн Байҳақий кейинги давр тарихчилари учун ишончли ва бой мерос қолдирди. У Хуросоннинг Байҳақ мавзеида туғилган. Ҳаётининг энг жўшқин йигитлик йиллари Нишопурда ўтган. Дастлаб бошланғич мактабда, кейин Нишопур мадрасасида таҳсил кўрди, 25—26 ёшларидан Султон Маҳмуд Ғазнавий саройида дабирлик (мирзолик) лавозимида ишлади.

Султон Маҳмуд ва Беруний даврида ёзилган «Қобуснома»да дабирлик мансаби ҳақида бундай дейилади:

«Эй, фарзанд, агар дабир (иш юритувчи) ва котиб бўлсанг, ёзма нутқни яхши эгаллагил, хатни яхши билгил ва кўп ёзмоқни одат қилгил, токи бу ишга моҳир бўлгайсан.

... Ва номани (Қуръон оятлари), истиора (ўхшатиш)лар, ибратли фикрлар билан бойитғил. Котибга соҳиб идрок бўлмоқ (ёзиш сирларин яхши билмоқ ва рамзли сўзларни англамоқ лозимдир».

«Қобуснома»да бунга мисол тариқасида султон Маҳмуд Ғазнавийнинг Бағдод халифасига дўқ-пўписа билан «Пойтахтингни филларга бостираман», деб мактуб юборгани айтилади. Халифа ал-Қодир биллоҳ жавоб мактубида фақат «Бисмиллоҳир-раҳмонир-раҳим... Алиф, лом, мим...» дебди. Бунинг маъносини Абу Наср Мишкон — дабирлар бошлиғи ҳам, вазирлар ҳам тушунмаган. Шу пайт ёш бир дабир, Абу Бакр «Қуръон»даги фил воқеасини, филбонлар бошига Аллоҳ офат юборганлигини айтиб беради. Бу топқирлиги учун Султон Маҳмуд унинг мартабасини оширади. Бағдод халифасидан узрлар сўраб, «Амирал-мўъминин фармонига бўйсунамиз», деб жавоб ёзиб юборади.

Байҳақий яшаган давр ўта мураккаб — Марказий Осиё, Эрон давлатларида қаттиқ жанглар, тож-тахт учун курашлар даври эди. Буюк сомонийлар, қорахонийлар, ғазнавийлар салтанати ўз куч-қудрати билан буюк давлатлар сифатида қарор топган эди. Маҳмуд Ғазнавийнинг ерлари Шимолий Ҳиндистондан то Хазор денгизининг жанубий сарҳадларигача чўзилиб кетганди. Шунингдек, Хуросон, шимоли-шарқий Эрон ҳам ғазнавийлар тасарруфида эди.

Ана шу буюк давлатлар заминида илм-маърифат ҳам ривожланиб, уламолар кенгашлари, алломалар йиғини, «академиялар» таркиб топган, расадхоналар барпо этилган. Беруний, Ибн Сино, Фирдавсий каби буюк сиймолар, ас-Саолибий, Ибн Ироқ, Масиҳий, Асжадий, Унсурий, Фаррухий, Мунучеҳрий, Утбий, Жузжоний, Асадий Тусий, Абу Абдуллоҳ Хоразмий, Бадиуззамон Ҳамадоний каби зукко алломаю шоирлар илм-ижод майдонига чиққан эдилар.

Абулфазл Байҳақий ҳам ана шу даврнинг алломаларидан бири эди. Барча билимлардан хабардор, араб, форсий ва бошқа тилларни яхши билардирди. Ҳуснихат котиб, дабир, нотиқ, бунинг устига Қуръони Каримни, Ҳадис илмини яхши билгани учун ҳам султон Маҳмуд ва султон Масъуд саройида узоқ йиллар давомида мирзабоши Абу Наср Мишконнинг ўнг қўли вазифасини бажарди. Унинг ҳаёти, кечмишлари жуда мураккаб шароитда ўтган. Бош вазир Абу Наср Мишкон вафотидан сўнг, бу вазифага Абу Сахл Завзоний тайинланди. Янги вазир уни хуш кўрмаса ҳам, Байҳақий сабр-тоқат билан ишлайверди. Бир неча йил ҳибсда ҳам ётди.

Илмий тадқиқотчилар Абуфазл Байҳақий битган асарлар ўттиз жилддан зиёда, деган маълумотни берадилар. Аммо ўша асарлардан фақат олти жилдигина бизгача етиб келган. «Китоблар зийнати», «Сабуктегиндан султон Иброҳимгача бўлган давр тарихи», «Тарихлар мажмуи», «Сабуктегин тарихининг сайланмаси», «Масъуд тарихи» ёки «Байҳақий тарихи» шулар жумласидандир.

Абу Наср Мишкон ёш Абулфазлга султон Маҳмуднинг сиёсатини, бошқа давлатларнинг подшоҳлари билан қандай муносабатда эканлигини, давлат бошлиқлари, вазирлар ва амирларнинг ўзаро муносабатларини, саройдаги махфий ишларнинг моҳиятини тушунтирди, унга ғамхўрлик билан ўз ҳунарининг сирларини ўргатди. «Масъуд тарихи» таржимони, атоқли шарқшунос А. К. Арендснинг ёзишича, Абулфазл «ўз хизмат вазифаси туфайли дастлабки ғазнавийларнинг ички ва ташқи сиёсатини, муаммоларини (дипломатик муносабатлари сирларини) тўлиқ билар эди. Элчилар, вилоят ноиблари билан махфий ёзишмалар, яширин ва ошкора хабаргирларнинг ахборотлари Абулфазлнинг қўлидан ўтар эди».

Абулфазл Байҳақийнинг ўзи бу ҳақда: «Халифаларга, Туркистон хонларига, вилоятлардаги амирларга ёрлиқ ва номаларни оққа кўчирар эдим», деб ёзади. А. К. Арендснинг фикрича, ҳеч бир тарихчи давлат ишларини Абдулфазлчалик яхши билмаган. Кейинроқ Чингизхон давлати тарихчилари Ато Малик Жувайний ва Фазлуллоҳ Рашиддиддин ҳам Байҳақий каби, давлат сирларидан огоҳ бўлганлар. (Аммо Абулфазлчилик эмас).

«Масъуд тарихи»да ўша давр руҳини, тарихий муҳитни акс эттирувчи бир қизиқ мактуб келтирилади. Бу албатта муаллифнинг шахсий хазинасида сақланиб қолган бўлса ажаб эмас. Бу мактуб Рай ҳокимаси Саййида бонудан Султон Маҳмудга юборилган:

«Бисмиллоҳир Раҳмонир Раҳийм.

Ғазна мулкининг султони, давлатнинг ўнг қўли ва миллатнинг ишончи, пушти паноҳимиз Султон Маҳмуд ҳазрати олийларига.

Эй, қиблайи олам, султони бокарам, сизга етиб маълум бўлсинким, эрим раҳматлик ҳаёт чоғида ишқилиб бу томонларга йўлинг тушмасин, Райга келмасун, деб хавотирда юрар эдим. Раҳматлик дунёдан кўз юмиб кетгач, бошқа барча ташвишлар менинг хотин бошимга тушиб қолди, шундан кейин бу ҳақда ўйламай қўйдим. Ўз-ўзимга дердим: Султон Маҳмуд ақлли, тадбиркор подишоҳ эрур, мендек бир аёл билан жанг қилурми деб ўйладим. Энди устимга босиб келсанг, Аллоҳ гувоҳдир, мен сендин қочиб юрмай, жанг қилурмен. Ўзинг билурсен, жангу жадалнинг оқибати икки хил натижа билан тугайдур: иккала лашкардан биттаси мағлуб бўлғай. Агар мен сенинг устингдан ғолиб чиқсам, илгари юзлаб подишоҳларни мағлуб этган Султон Маҳмудни енгдим, деб оламга жар солурмен, менинг ғолиблигимга шоирлар ғазаллар бахшида қилгайлар, агар омадинг келиб, мени енгсанг, нелар деб жар солишинг мумкин? Аёлни енгдим дерсанму? Бундай деб бонг уролмайдурсен, ғалабангга бағишлаб шоирлар ғазаллар ҳам битишмас, ахир аёл кишини енгиш катта шараф эмас-ку! Султон Маҳмуд бир аёлни енгибди, дерлар холос».

Бу мактубни ўқиганидан сўнг «Агар аёл ҳокима бўлиб турар эркан. Райга юриш қилиш мумкин эмас», деб Султон Маҳмуд уруш ниятидан қайтган.

Китобда Хоразмдаги аянчли воқеалар, Хоразм амирининг қўзғолончилар томонидан қатл этилиши, Хоразм, Туркистон хонлари билан муносабатлар, вазир Ҳасанакнинг фожиали тақдири, Султон Маҳмуднинг ўз фарзандлари Масъуд ва Муҳаммадга муносабатлари айниқса қизиқарли акс эттирилган.

Султон Маҳмуд Ғазнавий 1030 йилда ёруғ дунёдан кўз юмди. Ғазнада саросималик. Сарой арконлари Султон Маҳмуд васиятига амал қилиб, унинг Журжонда ҳокимлик қилаётган ўғли Муҳаммадни тахтга ўтказмоқчи бўлдилар. Султон Масъуд ўша вақтда Исфахонда эди. У отасининг вафотини эшитгач, тезда Ғазнага қайтишга қарор қилди. Байҳақий ана шу кураш ҳақида батафсил ёзади. Бу ўринда муаллиф Султон Маҳмуд ҳаёт чоғида ўғилларига айтган сўзларни «Масъуд тарихи»да келтириб ўтади:

— Отам раҳматли Насрулло Сабуктегин бизларга шундай бир салтанат барпо этиб бердиларким, мана энди бемалол подшоҳликнинг давридавронини суриб юрибдурмиз. Аммо отам дунёдан кўз юмиб кетгач, нечундир қийин аҳволга тушиб қолдим. Вафот этибдиларки, шундан бери бирор кун ҳам оромим йўқдир. Тағин ўйламанглар, отам кайф устида бу гапларни айтмоқда, деб. Агар шундай деб ўйласангиз, катта хатога йўл қўйган бўлурсиз. Билсангиз, бу шунчаки бир гап. Ҳали бизлар ҳам бу дунёдан ўтиб кетурмиз. Одамлар бизнинг зуғум-жафоларимиздан халос бўлгайлар. Ана ўшанда сизлар ҳам мен ўйлагандек ўзингизча фикр юритгайсизлар.

Қачонки, ўзларинггизга ҳам навбат етиб келганда, ўшанда менинг қадримга етиб: «Отам тўғри айтган эканлар», — деб менинг ҳақлигимни тушунгайсизлар.

— Азиз падарбузрукворимиз, бизнинг хаёлимизда бунақа гап мутлақо йўқдир, — деди шаҳзода Масъуд.

Султон Маҳмуд бошқа ҳеч нима демади. Яхши, ибратли сўзлар айтиб, кейин ўғилларига жавоб бериб юборди».

Абулфазл Байҳақийнинг мазкур китоби тарих илмига қўшилган бебаҳо ҳиссадир. Атоқли шарқшунос аллома В. В. Бартольд «Қорахонийлар ҳақида китоб ёзган олимларнинг бирортаси ҳам Байҳақий асарларидан фойдаланмай қолмаган», деб ёзади. «Масъуд тарихи» инглиз, француз, араб тилларига ўгирилган. Бироқ ўзбек тилида ҳалига қадар чоп этилганича йўқ.

Абулфазл Байҳақий ўз китобининг бошқа тарихчиларнинг китобларидан фарқини бундай тушунтиради: «Бошқа тарихларда қандайдир подшоҳ фалон лашкарбошни қайсидир жойга урушга юборгани, қайси ой ва кунда булар жанг қилгани, ким кимни енгани ва иккала томон шу билан икки ёққа кетгани айтилади».

Ўзигача яшаган тарихчиларнинг китоблари Абулфазлни қаноатлантирмайди. Чунки у китобларда бўлиб ўтган воқеалар жуда қисқа баён қилинади, фақат улар юз берган саналар ва жойлар кўрсатилади. Абулфазл Байҳақий бутунлай бошқача йўл тутади. У ўзи муҳим деб билган ҳар бир воқеани барча тафсилотлари билан, уларнинг келиб чиқиш сабабларини, тарихий шахсларнинг феъл-атворини, яхшилиги ёки ёмон ишларини — адолат ва ҳақиқат, инсонпарварлик мезонлари билан баҳолаб тасвирлайди. Унинг китобида баъзи амирлар, вазирларнинг очкўзлиги, таъмагирлиги, тошбағирлиги, халққа, фуқароларга қилаётган жабр-зулми ҳақида ошкора фикрларни кўрамиз.

Абулфазл Байҳақий ёзишича, кўпчилик амалдорлар, вазирлар, амирлар ҳеч бир қонунга итоат этмайдилар, вилоят ҳокимлари, солиқчилар халқни хонавайрон қиладилар. Бу мансабдорлар ўз халқини шу қадар талайдиларки, гўё шаҳарга душман бостириб келиб, талончилик қилганга ўхшайди» (Демак бу амалдорларнинг босқинчи душманлардан фарқи йўқ). Абулфазл айниқса Хуросон ноиби ас-Сурийнинг султон Масъудга хушомадгўйлик қилиш мақсадида халқни талон-тарож қилишини очиқ ёзади: «1034 йилнинг рамазон ойида ас-Сурий давлат хазинаси учун халқдан ундирган бойликлардан ташқари, шахсан Султон Масъудга қилган сон-саноқсиз қимматбаҳо совғалари тўрт миллион дирам ҳисобида эди. Бундай совғалар султонга мунтазам равишда бериб турилган».

Султон Масъуд бу совғаларни олиб, бир молия хизматчисига: «Мана шу Сурийга ўхшаган яна 2-3 та хизматчим бўлганида жуда катта фойда олардим», деб мақтанган. Молия хизматчиси кейинроқ султоннинг бу гапини Абулфазлга айтиб берган. Абулфазл очиқ айтолмаса ҳам: «Бундоғ совғалар тайёрлангунича Хуросон раияти, соф виждонли бою фақирларнинг не машаққатлар чекканини айтолмадим. Бу ишнинг оқибати эрта бир кун билиниб қолса керак. Бундай амалдор бир куни халқнинг нафрати ва лаънатига учраса керак. Катта амалдорлар вилоятлардаги бой-феодалларни, кичикроқ амалдорларни талайди, улар эса бунинг ўрнини тўлдириш учун оддий халқни талайдилар», — деб ёзади. Давлат томонидан таланиб, қашшоқлашган деҳқонлар ва шаҳар ҳунармандлари уй-жойларини ташлаб, тоғларга кочиб кетадилар ва ўғирлик, қароқчилик қилишга мажбур бўладилар.

Абулфазл башорат қилганидек, вазирларнинг жабр-зулми, талончилигидан эзилган насл-насабли одамлар, виждонли баъзи амирлар Туркистон хонларига яширин мактублар юбориб: «Бу ёққа турклар ва туркман лашкарларини юборинглар, биз азобда қолдик», — дедилар. Амир Масъуднинг хабаргирлари Хуросон волийси Сурийнинг жабр-зулми ҳақида рост гапни олий даргоҳга етказишга қўрқиб, индамай юрардилар. Охири душман лашкарлари келиб, Хуросонни эгаллади.

Сармунший Абу Наср касалланиб, вафот этди. Султон Масъуд унинг ўрнига султон Маҳмуд тарафдорларининг душмани бўлган вазир Абу Сахл Завзонийни девон бошлиғи қилиб тайинлади. Табиийки, у девондаги султон Маҳмуд тарафдорларини ишдан четлаштира бошлади. Абулфазл ўзининг «маҳмудчилар» тарафдори эканини сездирмай, садоқат билан ишлаб юрди. Янги девон бошлиғи истеъдодли, ўз ишига моҳир Абулфазлни ёмон кўрса ҳам султон Масъуд уни ҳурмат қилгани учун ишдан ҳайдаёлмади.

* * *

Бу орада Салжуқ амирлари бўлмиш Тўғрулбек, Чағрибек ибн Довуд, Алп Арслон ва бошқа моҳир лашкарбошилар кучайиб, жуда кўп шаҳру вилоятларни султон Масъуддан тортиб ола бошладилар. Салжуқ амирлари адолатли, халқпарвар, мард одамлар эдилар. Улар эгаллаган шаҳарларида аҳолига омонлик бериб, бир неча йилгача турли солиқлардан озод қилардилар. Шу туфайли кўпчилик шаҳарлар аҳолиси, ҳатто султон Масъуднинг баъзи вилоятлардаги қўшинлари ҳам, Салжуқ амирларига қўшилдилар.

Абулфазл Байҳақий ва унинг китобидан фойдаланган Садриддин Али Ҳусайний «Зубдатут-таворих» китобида ёзишича, «Сувбоши золимлиги туфайли, Хуросон қўлдан кетди...» Бошқа вилоятларда ҳам аҳвол шу эди.

«Масъуд тарихи»да Абулфазл Султон Маҳмуд давридаги инсоф, адолат, халқнинг манфаатларини ўйлаш, мардлик ва саховат султон Масъуд даврига келиб йўқолиб кетганлигини афсусланиб ёзади. «Султон Маҳмуд даври халқ учун бир-бирига уланиб кетган байрамлар эди, дейди бир кекса амир. Султон Масъуд отасининг яқин одамларини, садоқатли саркардаларини мансабдан бўшатиб, қувғин қила бошлайди. Халқпарвар, ватанга садоқатли кекса вазирлар ва амирлар давлат ишларидан четлаштирилади. Уларнинг ўрнини кайф-сафода яшашни ўйлайдиган, бахил ва очкўз, олифта, такаббур ёш амирлар, беклар эгаллайди. Салжуқлар амири Чағрибекдан енгилган лашкарбошилардан бири султон Масъудга бундай мазмунда мактуб йўллаган эди.

«Бу салжуқ амирларининг қиличлари ҳам тиллари каби ўткирдур. Сен, султонимиз эса, уларнинг чангалларини аввалроқ қисқартириш ўрнига май ва мусиқа базми билан овора бўлдинг. Кўзадаги майнинг тиниқлигига ва ашулачилар хонишига маҳлиё бўлган одам подшоҳликка муносиб эмас. Энди давлатинг қариди. Ҳеч бир табиб уни яшартиролмайди. Салжуқларнинг юраги жангларда қувват ва тарбия топган. Улар мол-дунёлари кўп бўлса ҳам камтарин, фақирона яшайдилар. Улар ўлим хавфидан қўрқмайдилар. Уларнинг қаҳрамонлари гўё одам зотидан эмасдай, ўлимни хурсандлик билан кутиб оладилар».

Лашкар бошлиғининг аччиқ ҳақиқатга тўла бу мактуби султон Масъудга ёқмаган албатта. У лашкарбошини ҳақоратлаб, сўкиб, жавоб юборган.

Султон Масъуд юз мингли қўшини бўла туриб, салжуқларга қаршилик кўрсатолмай, Балхни ташлаб чиқиб кетди. Аввал Марвга, ундан чекиниб, Ҳиротга, ундан Нишопурга, сўнг Сарахсга келди. Шу ерда кечаси туш кўрди. Тушида кўзи мажақланган ва туман босган эмиш. Уйғониб, давлати қўлидан кетишини ўйлаб йиғлай бошлади. Шунга қарамай, у ўзини қўлга олди ва Марвга қайтиб, Дандонакон қалъаси олдида салжуқларга қарши жанг бошлади. Шу пайт худонинг қудрати билан унинг қўшини икки гуруҳга бўлиниб, бир-бирини қиришга киришди. Шунинг устига салжуқ амири Чағрибек лашкарлари келиб, иккала гуруҳни тор-мор келтирди. Ўлган ўлиб, қочган қочди. Жанг тугагач, Чағрибек султон Масъуднинг чодирига кириб, унинг тахтига ўтирди... Сўнг у Балх яқинида султон Масъуднинг ўғли Мавдуд ва хоразмшоҳ Олтинтош қўшинларини тор-мор келтирди.

Султон Масъуд қолган-қутган лашкарлари билан барча давлат хазиналарини олиб, Ҳиндистон тарафга кетди. 1040 йилнинг 12 октябрида султон Наҳор қалъасида тутқинликда ётган кўр укаси Муҳаммадни, унинг аёллари ва бола-чақаларини озод қилди. Уларни ҳам ўзи билан Ҳиндистонга олиб кетди. Аммо йўлда бой хазиналарга кўз олайтирган баъзи амирлар султонни тутиб, боғладилар. Турли воқеалардан сўнг уни қудуққа ташлаб, тошлар билан уриб ўлдирдилар...

Кўп ўтмай, султон Масъуднинг ўғли амир Мавдуд қолган қўшинлари билан келиб, амакиси Муҳаммадни ва унинг ўғилларини асирга олиб, қатл қилди ва султонлик тахтига ўтирди.

Султон Мавдуд даврида Абулфазл Байҳақий давлат девонидаги ишидан бўшатилди...

Абулфазл давлат ишларидан бўшагач, бутунлай ижод билан шуғулланди ва нодир асарларини ёза бошлади...

Замонлар ўтиб, жаҳонни титратган ҳукмдорлар келиб кетаверади, аммо уларнинг ҳаёти, жангу жадаллари олимлар битган асарларда қолади. Бу китоблар битмас-туганмас ноёб хазина, кўҳна тарихимизнинг зарҳал саҳифаларидан ҳикоя қилувчи ёдгорлик бўлиб яшайверади...

Мақсуд ҚОРИЕВ,
Маҳкам МАҲМУД

ХАЛҚ БИЛАН ҲАМНАФАС

«Ўзбек шеъриятидек буюк шеъриятда шоир бўлиш осон эмас... Бундай шеъриятда ўзига хос, мустақил шоир бўлиб етишиш жуда қийин. Шукрулло эса ана шундай шоир бўлиб етишди!»

Мустай КАРИМ
Бошқирдистон халқ шоири, Давлат мукофоти лауреати, Меҳнат Қаҳрамони.

Шеърият... Инсон дилидаги энг гўзал, энг нозик туйғуларнинг, муҳаббат ва саодатнинг инъикоси. Бу кўҳна дунёнинг қувонч ва қайғулари неча асрларким шеърий сатрларга жо бўлиб келмоқда. Сатрлардан ҳамон жанглар нафаси келади, сатрлардан ҳамон Мажнуннинг ишқ оташи уфуради... Шеърларда ёвузлик рад этилади, эзгуликка мадҳия айтилади.

Шеърим дўстга
аталган гулдек,
Душманга-чи
отилган бир ўқ.

Бу сўзларни кўҳна тарихдан ҳам мўйсафид, аммо ҳамиша навқирон шеъриятнинг катта вакилларидан бири шоир Шукрулло айтган эди.

ШУКРУЛЛО... Бугунги ўзбек шеъриятини бу номсиз тасаввур этиш мушкул. Бугунги ўзбек шеърияти инсоннинг маънавий камолотини куйлагувчи, инсонни шарафлагувчи шеърларсиз, «Россия», «Чоллар», «26. Тонг отар» ва бошқа достонларсиз анча камбағаллашиб қолган бўлур эди.

Бундан 75 йил муқаддам, ҳув ўша талотўп замон бағрида, Тошкентнинг гўзал, серсоя даҳаларидан бири — Олмазорда бир бола туғилди. Шукрулло деб қўйдилар фарзанд исмини. Ният бахайр экан, Шукрулло ана шу саодатли замон куйчиси бўлиб етишди. Ўрта мактабни тугатиб, Педагогика билим юртида ўқиб юрган пайтларида йигитча «Бу миллиард ошиқлардан тул қолган бева ишқ» шеъриятга кўнгил берди. Уйқусиз кечаларда хира чироқ шуъласида илк сатрлар битди. Тўғри, улар ҳали худди тетапоя гўдак изларидай иланг-биланг эди. Аммо улар шеъриятга мафтун қалб нидоси эди. Шеър ишқи йигитчани Низомий номидаги Давлат педагогика институтининг филология факултетига бошлаб келди. Шеър ишқи ўспирин шоирни ўз шеърларини кўтариб табаррук даргоҳ — Ғафур Ғулом остонасидан хатлашга мажбур этди. Устознинг илк сабоқлари аччиқ туюлди шоирга. Аммо дейдиларки, кулол лойни қанчалик аямай тепса, лой шунча пишиқ бўлармиш. Агар таъбир жоиз бўлса, Шукруллодаги ана шу истеъдод лойининг пишиб бугунги салоҳиятли достонлар ва шеърларга, проза асарлари ва драмаларга, романларга айланишида устоз Ғафур Ғуломнинг аччиқ ўгитлари ҳиссаси бор. Ёш Шукрулло республика вақтли матбуотида илк шеърлари билан кўрина бошлади. Достон ёзмоқ учун қалам чархлади. Шу йилларда у ўқишни иш билан боғлаб олиб борди. Ҳаёт билан чуқурроқ танишди.

Ўша йилларда бошқа кўплаб тенгдошлари қатори ўзбек адабиёти олдидаги дарвозалари илк бора кенг очилган бир ҳазина — жаҳон адабиёти намуналарини ўрганишга, мумтозлардан сабоқ олишга киришди. Олис Қорақалпоқ диёрида ўқитувчилик қилган кезларида ҳам, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида ишлаб юрганда ҳам жаҳон адабиёти арбобларн ижоди сирларини англаш, санъатнинг байналмилал алоқаларини ўрганиш иштиёқи шоирни тарк этмади. Шу тариқа у Тошкент Давлат университетида жаҳон адабиётини ўрганиш бўйича аспирантурада ўқий бошлади.

Шукруллонинг бугунги камолоти ўша изланиш-

лар мевасидир. 1948 йилда шоирнинг илк шеърий тўплами — «Биринчи дафтар» нашр этилди. Ўшандан буён мухлислар Шукруллонинг ўттизга яқин шеърий тўплам, драма ва проза асарларини олиб, ўз кутубхоналарини бойитдилар. Бирин-кетин «Қалб қўшиқлари», «Ҳаёт илҳомлари», «Россия», «Умрим борича», «Инсон ва яхшилик», «Юлдузлар», «Инсон — инсон учун», «Икки қоя» сингари шеърий тўпламлар, достонлар, драма ва насрий асарлари эълон қилинди.

Шукруллонинг ўзига хос услубдаги майин, сокин, аммо сермазмун шеърияти мухлислар эътиборини қозонган. Унинг асарлари хилма-хил темаларда, ранг-баранг усулларда ёзилишига қарамай, уларни бир ғоя — инсоннинг маънавий камолоти, гўзалликни тарғиб қилиш ғояси бирлаштириб туради.

У санъаткор сифатида воқеликни шунчаки кўрсатиш, тасвирлаш билан чекланмайди, аксинча, унинг шеъриятида воқеликка актив муносабат билдирилади, бу шеърият ватанпарварлик руҳидаги, фалсафий ва ахлоқий шеъриятдир.

Шукрулло шеъриятининг вазифаси ҳақида:

Ахир, шеър, юрак
не учун керак,
Яхшилик қилмаса
агар инсонга,

деб ёзади.

Чинакам инсонпарвар, ҳақиқий ватанпарвар халқ шоирининг гапи бу! Худди шунинг учун ҳам Шукруллонинг шеърида одам маҳалласи ва шаҳри доирасида ўралашиб қолмай, балки ўзини улуғ Ватанининг, бутун оламнинг бир қисми деб ҳисоблагувчи, бағри кенг инсон сифатида намоён бўлади.

Шоир халқлар дўстлигининг оташин куйчисидир.

Ўзбек драматургияси равнақида унинг «Хатарли йўл», «Табассум ўғрилари», «Тўйдан кейин томоша» сингари пиесалари сезиларли из қолдирди. Республика театрлари саҳналарида қўйилган бу пиесаларда ҳаётимизнинг турли томонлари акс этади, маънавий ва ахлоқий муносабатлар масаласи таҳлил этилади.

Ёзувчи истеъдодининг янги қирралари «Жавоҳирлар сандиғи» деб номланган публицистик-мемуар асарида яққол намоён бўлади. Бу китоб шаклан Шарқдаги анъанавий дидактик услубдаги масаллар тўпламларига ўхшайди. Аммо унда замонамизнинг мураккаб масалаларига ўзига хос бир услубда, хиёл «жилмайиб», юмор билан ёндошилади, кичик ҳодисалардан йирик умумлашма хулосалар чиқарилади. Мухлислар орасида қўлма-қўл бўлиб кетган бу китоб Шукрулло ижодида янги саҳифа очди.

Шукрулло таржимон сифатида ҳам самарали ишлар қилган. Ўзбек ўқувчиси Шукрулло таржимасида Гёте, Ш. Петефи, А. Блок, Т. Шевченко, И. Исаакян, А. Твардовский, М. Карим, Қ. Кулиев, Карло Гоцци каби улкан адиблар ижодидан бохабар бўлди.

Шукруллонинг серқирра ижоди кўплаб адабиёт билимдонлари таҳсинига сазовор бўлган. Шоир шеърларининг ўзига хослиги, унинг маҳорати ҳақида Н. Тихонов, Қ. Кулиев, В. Инбер, С. Наровчатов, Д. Кугилтинов, М. Карим каби машҳур адиблар сўз юритишган.

Шеърият... Унинг чаманзорларида кимлар кезмаган, кимлар унинг чўққиларига интилмаган?! Аммо шеъриятнинг нақадар серзаҳмат иш эканлигини, шоир қалби бутун дунёнинг дардларига макон эканлигини англаганларгина унда боқий қоладилар. Ана ўшаларгина шоирга бериладиган энг улуғ мукофот — халқ меҳр-муҳаббатига сазовор бўладилар.

Унинг шуҳрат топган «Кафансиз кўмилганлар» романи Навоий Давлат мукофотига мушарраф бўлди. Бу асар мамлакатимиз оша дунёга ёйиляпти.

Шоир Шукрулло 75 ёшдан ошаяпти. Ўзбек халқи ўз суюкли шоири юбилейини байрам қилмоқда. Айтишларича, Шукруллонинг отаси эмчи — врач бўлган. Эмчилик — Шукруллога ота касб. У гўзал сатрлари ҳарорати, донишмандона ҳикоятлари сеҳри билан қалбларни нурга тўлдиради, руҳларга шифо бахш этади. Зеро, унинг бутун ҳаёти, ижоди халқнинг орзу-умид, курашлари билан ҳамнафасдир.

Ҳаёт оқимидан,
халқ тўлқинидан,
Бир нафас айрилиб,
ҳоли қолган дам —
Буюк тоғ бағридан
мангу ажралган
Тош парчасидек сездим мен ўзимни
ҳам —

деб ёзган эди у бир шеърида. Шоирнинг ижоди, ҳаёти унинг ўз сўзларига содиқ қолганига нишондир.

Йўлдош СУЛАЙМОН

Ислом ҲАМРО

ИЗЛАРИМНИ БОСАРМИ БОЛАМ?!

ОНАМ КУТАЯПТИ МЕНИ ИНТИЗОР!

ТУРКУМДАН

1

Хабар!!!
Ишонмадим қулоқларимга.
Шаҳар йўлларида чопдим телбавор.
Нега йўлим унмас?
Ахир қишлоқда,
Онам кутаяпти мени, интизор.

Қанот йўқ учмоққа,
Тоқат-кутмоққа.
Киракаш авточи ишшаяр яккаш.
«Онангиз касалми?
Менинг онам ҳам...
Соққадан гапиринг, соққа бўлса бас...»

Шаҳар ортда қолар,
Сершовқин шаҳар,
Буёғи узоқ йўл, сўроқ, азоб йўл.
Мен энди билибман:
«Тошкент — Хатирчи»
Ораси бир кунмас, юз минг йиллик йўл.

Авто ҳансирайди,
Авто йиғлайди,
Ишшайиб боради мамнун киракаш.
Хабарчи адашган!
Хабари ёлғон!
Дилимда шу оят айланар яккаш...

2

Йиғи!!!
Ишонмадим қулоқларимга,
Отам йиғлаб чиқди!
Отам — азадор!
Тўхтанг!
Уйга кирай!
Ахир ҳовлида —
Онам кутаяпти мени интизор!

Дунё телба бўлди,
Мен телба бўлдим.
Ишонмадим ҳатто қиблагоҳимга.

Менинг онам қани?!
Қишлоқи онам!
Нега жавоб бермас чеккан оҳимга?!

Манов акаммиди?
Манови укам.
Наҳот онам эмас, ҳасса-суянчиқ.
Ахир опам қани?
Синглим, қанисан?
Акам келди дегин, онамни опчиқ...

3

Тобут!!!
Ишонмадим энди кўзимга.
Синглимнинг бўғзидан отилди бир оҳ.
Она, бир сўз дегин,
«Мен розиман», де,
Шусиз ҳам бўйнимда минг битта гуноҳ.

Елкаларда тобут,
Елкамда дунё!
Чайқалди.
Чайқалдим мен ҳам қўшилиб.
Эй, аҳли тобуткаш,
Бунча шошдингиз?!
Мен ҳам кўтарайин бир ўғил бўлиб.

Йўл бўйи ёлвордим,
Она, Онажон!
Кўзингизни очинг, биргина сўз денг.
Мен мингдан минг рози
Бор йўғи бир бор,
Ўғлим мен ҳам сендан рози кетдим денг.

4

Қабристон!!!!
Бу — тушим!
Жуда ёмон туш!
Қоп-қора оғзини очибди замин.
Ахир, туринг, она,
Сиз уйга боринг!
Бу жойда сиз эмас, ўзим ётайин.

Ҳализамон отам
Чой сўраб қолар.
Момомга юмшоқроқ овқат ҳам керак.
Ҳали сигир соғиш...
Эҳ-ҳе, қанча иш
Она, уйга боринг, сиз уйга тезроқ.

Мен телба,
Ундами, бунда барибир.
Сиз бешик тўй қилинг ҳали синглимга.
Мен сизни бермайман
Ахир тушунинг,
Бермайман,
Барибир сизни ўлимга!..

x x x

Сарвинозга

У тун сокин эди жуда ҳам,
Осмон ўпич олар эди юзимдан.
Бир йиғи сукутнинг пардасин йиртди,
Яна бир гул унди изимдан.

Туннинг кўкси қалқди ҳайратдан,
Бу кеч ой юзида қолмади доғлар.
Мени қутламоққа шошилди бу кеч —
Қондош сингилларим — ой қизғалдоқлар.

Рақиб тиззасига бир титроқ кирди,
Кўксида ҳасади олди аланга.
Бир ўғлим бор эди...
Энди бир қизим...
Мен гердайиб боқдим қари оламга.

Бир қониқиш туйдим юракда,
Бу кўҳна қасрда ўчмайди изим.
Азроил, мен сендан қўрқмайман энди —
Энди ортимда бор, чироқчим — қизим.

x x x

Юрак бир увишди бу кеча,
Тун узоғи оғриди сим-сим.
Бешигинг қошига бошимни қўйиб —
Ўйладим: «Изимни босарми ўғлим».

«Бобонг жангарифеъл чавандоз эди...»
Момом бундай эртак айтган қанчалар.
Мен отдан қўрқаман.
Жангарилик йўқ.
Ўғлим, юрагимга недир санчилар.

Отамнинг оёғи синган етти бор,
Кўпкари бобомнинг қонидан ўтган.
Юрагимни бир бор силаб қўй, ўғлим.
Дард нелигин билар жонидан ўтган.

Тиксўзлик отамга панд берди кўп бор,
Тергадилар уни, қамадилар ҳам.
«Сен отангга лойиқ фарзанд бўлдингми?»
Ўзимдан ўзим кўп сўрадим, болам.

Менинг изим қани?
Юрагим қақшар...
Ё изим, кўзим йўқ ахир менинг.
На ортда бир из бор, на олдда манзил.
Ўғлим, энди қайга етаклай сени?

Юрак бир ғингшиниб қўйди шу кезда,
Танга оғриқ югурди сим-сим.
Майли, мени қўйгин, оёққа қалқсанг,
Бобомнинг, бобонгнинг изин топ, ўғлим.

UNIC

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИШБИЛАРМОНЛАРИ, ТИЖОРАТЧИЛАР ВА ХОРИЖ БИЛАН ҲАМКОРЛИКДА ЧЕТ ЭЛ САРМОЯЛАРИНИ ЖАЛБ ҚИЛИШ НИЯТИДА ИШ РЕЖАЛАРИ ТУЗАЁТГАНЛАР ДИҚҚАТИГА!

"ЎЗБЕКИНВЕСТ" Миллий суғурта компаниясининг
СУҒУРТА ПОЛИСЛАРИ
сармоя манфаатларингизни сиёсий, тижорат, табиий ва аралаш қалтисликлардан ҳимоя қилишнинг
ИШОНЧЛИ ВОСИТАСИДИР.

Биз Сизнинг имкониятингиз ва эҳтиёжингиздан келиб чиққан ҳолда жаҳон андозаларига мос келувчи суғурта хизматини кўрсатишни кафолатлаймиз.

Биз билан бирга бўлишингиз
доимо соф ишбилармонлик шароитида мулк ва сармоя маблағларингиз ҳажмини сақлаш ва кўпайтиришга эришишингизни таъмин этади!

ҚАЛТИСЛИКЛАР ОЛДИДА НОАНИҚЛИКНИ УНУТИНГ
чунки "ЎЗБЕКИНВЕСТ"
Миллий суғурта компанияси
Сиз билан

UZBEKINVEST National Insurance Company

Бизнинг манзилгоҳ:

Бош компания
Тошкент ш.
Х. Сулаймонова кўчаси, 49
Тел.: 33 05 56, 36 77 79
факс: 33 07 04

Қорақалпоғистон Республикаси филиали
Нукус ш. А.Шомуротов кўчаси, 86
тел: (36122) 4-43-19, 2-43-03

Андижон филиали
Андижон ш. Тинчлик кўчаси, 9 а
тел: (37422) 5-54-18

Бухоро филиали
Бухоро ш. Ҳамза кўчаси, 6
тел: (36522) 3-54-15, 3-31-65
факс: 3-32-52

Қашқадарё филиали
Қарши ш. Ўзбекистон кўчаси, 243
тел: (37522) 5-29-47
факс 5-29-45

Наманган филиали
Наманган ш. А. Хўжаев кўчаси, 59
тел: (36922) 6-39-79
факс: 6-31-63

Навоий филиали
Навоий ш. Амир Темур кўчаси, 4
тел: (43622) 3-22-73
факс: 3-75-21

Самарқанд филиали
Самарқанд ш. Почта кўчаси, 13
тел: (36622) 33-08-82
факс: 31-25-50

Сурхондарё филиали
Термез ш. А.Навоий кўчаси, 41а
тел: (37622) 3-19-70, 3-33-25
факс: 3-13-62

Фарғона филиали
Фарғона ш. А.Навоий кўчаси, 1
тел: (37322) 24-99-12
факс: 24-99-10

Хоразм филиали
Урганч ш. Пушкин кўчаси, 2
тел: (36222) 6-77-05
факс: 6-46-57

Тошкент шу ъба корхонаси
Тошкент ш. Ҳамза тумани, 4-даҳа,
Ассунов кўчаси, 68
тел: (3712) 33-07-31

ХОТИН КИШИНИНГ СИЁСАТИ

Дилнозага совчи келиб бошини боғлаб, тўй кунни тайин қилди Она. Катта оилада умумий сафарбарлик бошланди. «Стенка» бўлмаса ер ёрилиб кетиш хавфи бор. Ота ҳўкиз билан қўйларнинг пулини хипчагина қилиб белига боғлаб шаҳар қайдасан деб чопган. «Импортний» палто бўлмаса уятмиш. Она таниш-билишларнинг рўйхатини олиб бош қотиряпти. Янгалар сарполарни йиғиб санаб тахлашади. Олтин медални йўқотиб хоналарни бошга кўтаришган. Онани бошида-чи, санаб ўлтирмаймиз, мингта ташвиш. Кўрпа-ёстиқ тайёрловчиларга материални ташлаб, дарпардани эзғилаб деразага қараб турган Дилнозага кўзи тушиб қолди-ю:

— Вой, нима қилиб турибсан? Опангникига чоп, — деди.

— Нега, — деди Дилноза соддаларча кўзини катта очиб.

— Опанг оила тутишда миришкор, йигирма йил бўлдики, оиласидан тиқ этган товуш кўчага чиқмади. Сув келса симириб, тош келса кемириб, муросаю мадора қилиб келади. Эр ушлаш илмини ўргатиб, ақл-хушингни ўрнига келтириб қўяди.

Дилноза бўйи етилган қиз. Етуклик аттестати бор, ҳар соҳада ўрта миёна саводга эга, лекин оила борасида хом.

Дилноза келин-куёв мадораси ҳақида қисқа курс эшитгани опасиникига югурди.

Опасининг хўжалиги сертармоқ бўлиб, ўрин солиб, дам олиб китоб ўқиб ўлтирганини ҳеч қачон кўрмаган. Дилноза эшикдан кириб борганда ҳам опаси юмушлардан ажралмаган ҳолда таълим ва тарбия ишлари билан шуғулланар эди.

— Вой, яхши келдинг, ия, қара, товуқлар боғга чиқмасин. Вой яшамагур, нега эшикни очдинг. Қўйга тегма, худди гўштингни бурда-бурда қиламан. Вой, қўй ўралашиб қолди-ку, ўлади, — деб ердан калтак олиб шўх ўғли томон чопди. Ўғли эса лип этиб девордан ошиб кетди, қолди. Арқонга ўралашган қўйни ечаётган опаси сайрай кетди.

— Уйдан ортиб ҳеч бороллмайман. Иш кўп, ҳой қаёққа, — деб дуркун гавдали қизига қаради. Қиз бўлса холасига салом бериб қўлидаги китобни қўйнига босиб толни учига қараб соддаларча:

— Сарвиларникига, дарс тайёрлагани, — деди.

— Магнитофонни бақиртириб-а? Ҳов қиз, кўзингни оч, адангни феъли маълум. Шомга қолмай кел бўлмасам, — қизи чиқиб кетгунча орқасидан қараб.

— Биласанми, кечқурун чиқсам, толни тагида кирда ер-ёнғоқ экадиган Жамол манқанинг ўғли турибди. Соч бундоқ, тагида мотоцикл, уйга қараб турибди. Ҳали тўққизни битирмаган-а. Отасига айтсам, жаҳли тез, бақириб, қиз бечорани ўтакасини ёради, айтмай десам, бош-кўзи тиниб юрган даври.

— Эрингиздан гап бекитасизми?

— Ҳа, оламни бузиб юборди-я. Алам қиладиган ери шуки, ҳаммасига мен айбдор. Сигир шамолласа ҳам, бригадири билан жанжаллашса ҳам, ит феъли қўзғаб, ковоғини осади.

— Сизда айб нима?

— Эр-да... ёш болага ўхшаган димоқ-фироқ қилади. Бечорага ҳам осон эмас. Ишдан чарчаб келганида ороми ўғирланса, чидай оладими? Эсим қурсин, дастурхон ҳам ёзмадим. Ҳа айтгандек, ойим тайинлаган эдилар. Насиҳат ўқиб қўй деб. Эрингни феъл-атворини...

— Характерини.

— Ҳа, ўшани билиб олиб, ақл билан иш тутмасанг, уйингдан қуёш чиқмайди. Хотин киши доно бўлмаса, сиёсат билан иш тутмаса, паст-баландни ҳисобга олиб муомала қилмаса, оила мустаҳкам бўлмайди.

Дилноза хаёлга чўмиб ўзини, севгилисини ўйлади. У унақа эмас, кўнглига қарайди, сўзига қулоқ солади. Нима деса, муҳайё. Опаси эса ҳамон жоврарди.

— Айниқса, пулга хазр бўл. Поччанг тушмагурни пулини сақлай деб озмунча тилим азият чекмадими? Улфатлари билан ўлтириб қолса борми?

— Оила сиёсати, иқтисодини хотин бошқарадими?

— Ҳа, эркак ўзича ҳокимман деса ҳам, хотини измида бўлади. Вой, бугун пайшанбами, поччанг иш буюрган эди. Илтимос, боғга чиқиб икки тутам сабзи юлиб кел.

Дилноза шахт билан сабзи юлар экан, ўзича ўйларди: Йўқ, «у» поччасига ўхшамайди.

— Сабзини чиройли қилиб, бир хилда шокилла-шокила қилиб тўғра. Нега қарайсан? Оилани ҳусни, малоҳат ва салобати, гап-сўзга қолдирадигани ҳам сенсан.

— Оилани маданият министриманми?

— Маорифи ҳам сен. Оловим қаеда? Илтимос, ўшанинг дарсига қараб қўй, ўқишини мазаси йўқ.

Дилноза очиқ эшикка қараб:

— Поччам келаяптилар-да.

— Қандай? Қўлини шахт билан ташлаб келаяптими ё... — деб опаси ошхонадан овоз берди.

— Йўқ, шошилмай, секин.

— Ҳартигур... кайфи чоғ.

Дастурхон атрофида оила жам ўлтириб ош ейди. Опасининг қизи хаёл билан тол тепасига қараб ошни чимчилаб олади. Кичкина ўғил эса жимгина адасини ёнида ўлтириб опасига қўрқиб қарайди. Адасига шўхлигини айтса-я йўқ, опам ҳаммани мақтайди. Поччасини кўнглини кўтариб қўяди.

Қозон-товоқ юваётган Дилнозани ёнига опаси келиб:

— Озгина сув иситиб қўйибман. Сен-чи, катта уйга кириб пахтагулли чойнак ичидан атирни олиб чиқ. Поччанг яхши кўради. Бугун тўйга келадиган артистларнинг пулини кўтаришга поччангни эритишим керак. Мен бошимдан бироз сув қуйиб оламан. Вой, ман сенга оила ушлашни...

— Биламан, опа. Оила давлатнинг ҳужайраси. Унинг сиёсати, иқтисоди, маданияти, маорифи, хуллас, вазири мен бўламан...

— Ақлингдан ўргилай, бекорга сенга медал беришмаган-да, чопа қол, энди.

Акбар ЮНУСОВ

Миллий Тикланиш
Муассис: Миллий тикланиш демократик партияси

Бош муҳаррир: Иброҳим ҒАФУРОВ

Газета 136-рақам билан рўйхатдан ўтган.
Буюртма: Г —0668.
3041 нусхада босилди.
Сотувда нархи эркин.
Ҳажми 2 босма табоқ.
Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди.

Манзилимиз: Тошкент-83,
Матбуотчилар кўчаси — 32.
Телефон 33-50-18.
«Шарқ» нашриёт-матбаа консерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси, 41-уй
Навбатчи — Абдунаби ҲАЙДАРОВ
1 2 3 4 5 6